

Volný čas dětí se speciálními potřebami ve vybraném volnočasovém zařízení.

Bakalářská práce

Studijní program:

B7505 Vychovatelství

Studijní obor:

Pedagogika volného času

Autor práce:

Kateřina Fialová

Vedoucí práce:

PhDr. Magda Nišpanská, Ph.D.

Katedra pedagogiky a psychologie

Zadání bakalářské práce

Volný čas dětí se speciálními potřebami ve vybraném volnočasovém zařízení.

Jméno a příjmení: **Kateřina Fialová**
Osobní číslo: P17000757
Studijní program: B7505 Vychovatelství
Studijní obor: Pedagogika volného času
Zadávací katedra: Katedra pedagogiky a psychologie
Akademický rok: **2018/2019**

Zásady pro vypracování:

Cíl:

Zjistit, jaké možnosti volnočasových aktivit mají děti se speciálními potřebami ve vybraném volnočasovém zařízení.

Metody:

Rozhovory, pozorování, analýza dokumentů.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce:
Jazyk práce:

tištěná
Čeština

Seznam odborné literatury:

Bendová, P. (ed.). (2015). Základy speciální pedagogiky nejen pro speciální pedagogy. Hradec Králové: Gaudeamus.

Hájek, B., Hofbauer, B., & Pávková, J. (2011). Pedagogické ovlivňování volného času: trendy pedagogiky volného času. Praha: Portál.

Pipeková, J. (2006). Kapitoly ze speciální pedagogiky. Brno: Paido.

Renotiřová, M., & Ludíková, L. (2006). Speciální pedagogika. Olomouc: Univerzita Palackého.

Slowík, J. (2008). Speciální pedagogika. Praha: Grada.

Vedoucí práce:

PhDr. Magda Nišpanská, Ph.D.
Katedra pedagogiky a psychologie

Datum zadání práce:

30. května 2019

Předpokládaný termín odevzdání:

15. dubna 2020

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 25. června 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

10. dubna 2020

Kateřina Fialová

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé bakalářské práce PhDr. Magdě Nišpovské, Ph.D. za její rady, připomínky, čas věnovaný konzultacím této práce a v neposlední řadě také za odborné vedení. Dále děkuji vedoucí volnočasových aktivit pro hendikepované ve Středisku volného času Vikýř v Jablonci nad Nisou, paní Iloně Literové, za její ochotu a čas, který mi věnovala a všem pracovníkům celé organizace za práci, kterou vykonávají.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá možnostmi volnočasových aktivit pro hendikepované ve vybraném volnočasovém zařízení. V úvodu práce je popsáno postavení hendikepovaných ve společnosti, volný čas, osoby s postižením a přístup k nim a samotné vybrané volnočasové středisko a hendikepy, které se v něm vyskytují. Dále práce rozpracovává vybrané volnočasové středisko a jeho nabídky.

Klíčová slova

hendikep, volný čas, zájmová činnost, středisko volného času

Annotation

This thesis focuses on available leisure-time activities for disabled persons in the selected leisure centre. In its introduction, this paper describes the general status of disabled persons in a society, their leisure time, understanding and dealing with disabilities. Further follow more details about the selected Leisure Centre, as well as specifics in regard to disabilities cared for at the Centre. This thesis describes the selected leisure-time activity centre and its program.

Key words

handicap, leisure time, leisure time activity, leisure time center

OBSAH

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	10
1 Osoby s postižením.....	10
1.1 Historický vývoj v postavení dětí a dospělých se speciálními potřebami	15
1.2 Integrace osob se speciálními potřebami v rámci pedagogiky volného času	19
2 Volný čas hendikepovaných dětí	21
2.1 Organizované aktivity pro hendikepované děti – domy dětí a mládeže ...	25
2.2 Pedagog volného času pracující s hendikepovanými dětmi	27
2.3 Spolupráce s rodiči, význam přijetí hendikepu dítěte rodiči	29
PRAKTICKÁ ČÁST	31
3 Středisko volného času Vikýř.....	31
3.1 Hendikepy vyskytující se ve Vikýři při zájmových činnostech	32
4 Vnitřní organizační řád Střediska volného času Vikýř.....	40
5 Vznik volnočasových aktivit pro hendikepované.....	42
6 Nabídka Vikýře pro děti s hendikepem	44
6.1 Kroužky ve Vikýři	45
6.2 Tradiční příležitostné akce.....	46
6.3 Prázdninové akce	47
7 Cíle kroužků ve školním roce 2018/2019	49
7.1 Zhodnocení cílů ve školním roce 2018/2019.....	50
8 Vedení kroužků pro hendikepované ve Vikýři	52
8.1 Motivace vedoucí pro práci s hendikepovanými	53
8.2 Náročnost práce očima vedoucí	54
8.3 Vize vedoucí ohledně dalšího směřování Vikýře v oblasti volnočasových aktivit pro hendikepované děti, seberozvoj	55
9 Dobrovolníci ve Vikýři.....	56
10 Komunikace vychovatelů s rodiči.....	58
ZÁVĚR	59
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	61

ÚVOD

Tato bakalářská práce se zaměřuje na možnosti aktivit pro děti se speciálními potřebami ve Středisku volného času Vikýř v Jablonci nad Nisou.

Hlavním cílem bakalářské práce je zjistit, jaké možnosti volnočasových aktivit mají děti se speciálními potřebami ve vybraném volnočasovém zařízení. Aby byl tento cíl naplněn, stanovila jsem si dílčí cíle – 1. prozkoumat historii vzniku činností pro hendikepované v daném zařízení, 2. zjistit konkrétní nabízené možnosti volnočasových aktivit pro děti se speciálními potřebami v konkrétním zařízení, 3. zjistit, jak hendikepované děti samotné vnímají přínos organizovaných volnočasových aktivit formou kroužků z hlediska jejich osobnostního růstu ve Středisku volného času Vikýř. Pro naplnění cílů jsem využila metodu rozhovoru, pozorování a analýzu dokumentů.

Práce by měla ve výsledku shrnovat aktivity, které nabízí Středisko volného času Vikýř z hlediska kvality i kvantity, tedy jak jsou organizovány, jak jsou efektivní, jaký je o ně zájem, jaké jsou kapacity volnočasových pedagogů pro tvorbu kvalitních programů, jak jsou programy propagovány a jakým způsobem jsou vyhodnocovány z hlediska přínosu pro rozvoj osobnosti dětí. To vše by mělo posloužit jako zpětná vazba pro Středisko volného času Vikýř za účelem dalšího zkvalitnění programů zaměřených na děti se speciálními potřebami. Zároveň by práce mohla být informativní pro ostatní instituce, které se zaměřují na podobné aktivity. Z mé práce by se veřejnost mohla dozvědět, jaký smysl mají volnočasové aktivity pro hendikepované ve Vikýři, případně by se mohlo rozšířit povědomí o tom, jakou práci ve středisku s hendikepovanými vychovatelé a vedoucí vykonávají.

V teoretické části bude stručně popsán přístup veřejnosti k hendikepovaným a jeho historické proměny. Dále se v teorii budu věnovat popisu osob s hendikepem, jejich potřebám, nárokům, vhodným přístupům vůči nim a výchovně-vzdělávací péči o ně. Následně budu pojednávat o volnočasových aktivitách zaměřených na hendikepované děti v domech dětí a mládeže jak v obecné rovině, tak i konkrétně o vývoji nabízených programů a aktivit ve Středisku volného času Vikýř. Taktéž bude

pojednáno o specifických požadavcích, které práce s dětmi s hendikepem klade na pedagogy volného času.

Praktická část bude zaměřena na samotné Středisko volného času v Jablonci nad Nisou se zaměřím a na jednotlivé hendikepy, které se ve Vikýři při zájmových činnostech aktuálně vyskytují a popíšu aktuálně nabízené programy zaměřené na děti se speciálními potřebami. V praktické části popisují, jakým způsobem se s dětmi ve Vikýři pracuje a jak na samotné činnosti i vychovatele děti reagují. Po rozhovoru s rodičem zhodnotím přínos volnočasových činností pro jedno vybrané dítě a popíšu motivaci zaměstnanců pro práci s hendikepovanými i jejich rozhodnutí zřídit volnočasové činnosti pro hendikepované.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Osoby s postižením

Osoba s postižením je člověk s různými typy fyzického, smyslového, mentálního či psychického postižení. Postižení se projevuje částečným nebo úplným omezením schopnosti vykonávat některou činnost, případně více činností, které je způsobeno poruchou nebo dysfunkcí orgánu (Novosád in Rollerová 2016, s. 3).

Postupem času se ve 20. století vybudoval obor speciální pedagogiky, která v současné době popisuje nejideálnější výchovu, vzdělávání a rozvoj znevýhodněného jedince. Tento vědní obor se zabývá osobami od narození až do smrti (Slowík 2007, s. 15).

Speciální pedagogika se jako obor stále rozvíjí a hledá nové metody, které se odvíjejí od modernizace okolního světa, jako je například rozvoj technologií, vývoj ostatních vědních oborů a svou roli v hledání nových metod má také společnost a její vztah k postiženým jedincům. Slowík (2007, s. 16) ve své publikaci píše, že „*cílem speciální pedagogiky je maximální rozvoj osobnosti člověka s postižením a dosažení maximální úrovně jeho socializace.*“ Následně ale dodává, že by to neměl být jediný cíl speciální pedagogiky. Důležité podle něj totiž je vzdělávat a vychovávat nepostiženou společnost ve vztahu k hendikepovaným jedincům (Slowík 2007, s. 16, 17).

Úzký vztah ke speciální pedagogice má mnoho dalších oborů. Patří mezi ně psychologie, sociologie, filozofie, a posledním z nich je biologie člověka, která podala základ pro speciální pedagogiku (biologie člověka však neusilovala o výchovu, vzdělávání a rozvoj hendikepovaného, ale o nápravu a léčbu vad). Dále jsou obory, které speciální pedagogiku ovlivňují, ačkoliv s ní nemají tak úzký vztah. Jedná se například o ekonomii a právo. Zvláštní vztah má speciální pedagogika s pedagogikou. Tyto dva obory jsou vzájemně provázány, ale každý z nich musí mít vlastní základy. Tak, jako čerpá speciální pedagogika z ostatních vědních oborů, čerpají ostatní vědní obory poznatky z ní (Slowík 2007, s. 19, 20).

Postižení, hlavně pokud je viditelné, může u lidí vyvolávat odpor a strach. Mnoho lidí se takovým lidem vyhýbá, jelikož si sami nejsou jisti, jak by s takovým jedincem měli komunikovat. O hendikepovaných má společnost jisté předsudky (například, že jsou všichni postižení nešťastní, že nemohou vést sexuální život, že nemají smysl pro humor a jiné), které ovlivňují mínění lidí o postižených a které společnost doprovází a nikdy z ní zcela nevymizí (Slowík 2007, s. 21, 22).

Podle Bendové (2015, s. 10), která rozděluje osoby se speciálními potřebami podle toho, jakým postižením nebo znevýhodněním jedinec trpí, je členění speciálních potřeb následující:

- *„Psychopedie – pedagogika zabývající se osobami s mentálním postižením.*
- *Somatopedie – pedagogika osob s tělesným postižením, zdravotním oslabením nebo onemocněním.*
- *Logopedie – Pedagogika osob s narušenou komunikační schopností.*
- *Surdopedie – Pedagogika osob se sluchovým postižením.*
- *Tyflopedie – Pedagogika osob se zrakovým postižením.*
- *Etopedie – Pedagogika osob s poruchami chování a emocí.*
- *Speciální pedagogika osob s kombinovaným postižením.*
- *Specifické poruchy učení nebo chování.*
- *Speciální pedagogika osob s mimořádným nadáním“ (Ludíková a Renotiérová in Bendová (ed.) 2015, s. 10).*

Psychopedie se zabývá prevencí a diagnostikou mentálních poruch, případně i jiných duševních poruch. Mentální retardace je způsobená zástavou nebo neúplným vývojem. Jedná se o poruchu snížené inteligence, která se může projevit v komunikaci s okolní společností. Bendová (2015, s. 79) tvrdí, že se může mentální postižení „charakterizovat jako širší či nadřazený pojem pojmu mentální retardace“ (Bendová (ed) 2015, s. 78).

Somatopedie je zaměřena na osoby s postižením hybnosti. Jedinci jsou rozdělení do několika kategorií podle toho, jestli mají tělesné postižení, zdravotní znevýhodnění nebo jsou jinak nemocní, nejčastěji chronicky. Odborník pracující s jedinci s omezenou hybností by měl mít odborné znalosti i osobní předpoklady. V posledních letech se práce odborníků pracujících s jedinci s touto problematikou rozšiřuje o poradenství, terapie, o podporu socializace postiženého a o pomoc při začleňování do procesu práce (Bendová (ed) 2015, s. 93, 94).

Logopedie se zabývá narušenou komunikační schopností. Jedná se o poruchu vrozenou i získanou, trvalou a i přechodnou. Narušené komunikační schopnosti se rozdělují do několika skupin podle toho, jakou vadou jedinec trpí. Bendová (2015, s. 160) toto rozdělení ve své publikaci uvádí následovně:

- *„vývojová nemluvnost (dg. vývojová dysfázie);*
- *získaná orgánová nemluvnost (dg. afázie);*
- *získaná psychogenní nemluvnost (dg. mutismus);*
- *narušení zvuku řeči (dg. rhinolalie, palatolalie);*
- *narušení plynulosti řeči (dg. breptavost, koptavost);*
- *narušení člankování řeči (dg. dysartrie, dyslalie);*
- *narušení grafické stránky řeči (dg. specifické vývojové poruchy učení – dyslexie, dysortografie, dysgrafie, dysmúzie, dyspinxie);*
- *symptomatické poruchy řeči (dg. vada řeči je symptomem jiného postižení či narušení);*
- *poruchy hlasu (dg. dysfonie, afonie aj.);*

- *kombinované vady a poruchy řeči (kombinace vad)* “ (Lechta in Peutelschmiedová in Bendová 2015, s. 160).

Surdopedie se zaměřuje na výchovu, vzdělávání a rozvoj osob se sluchovým postižením. Cílem této disciplíny je dospět k co největšímu začlenění postiženého do intaktní společnosti. Vliv na vývoj jedince má stupeň a druh postižení, věk, doba, ve které k postižení došlo a mentální vývoj. Postižené osoby se rozdělují na neslyšící, nedoslýchavé, ohluchlé a osoby s kochleárním implantátem (Bendová 2015, s. 143).

Tyflopedie se specializuje problematikou očních vad. Zrak je považován za smysl, kterým člověk vnímá nejvíce informací z okolního světa. Roli v postižení zraku podle Bendové (2015, s. 128) hraje věk, doba vzniku postižení, typ omezení zrakové schopnosti, kognitivní a motorické schopnosti, vnější podmínky jedince a další postižení. Hendikep má vliv na poznávání okolí a emoce jedince (Bendová 2015, s. 123-129).

Etopedie je disciplína zabývající se defekty v oblasti chování a narušenou emoční stránkou osobnosti. Rovněž se zabývá diagnostikou a prevencí těchto poruch a hledá příčiny jejich vzniku. Faktory ovlivňující poruchy chování mohou být *biologické*, protože je známo, že se problémy chování vyskytují častěji u mužů než u žen, *psychické*, na které mají vliv neuspokojené potřeby jedince a frustrace a *sociální*, které ovlivňuje špatné rodinné zázemí, vliv vrstevníků a školy (Bendová 2015, s. 184-192).

Speciální pedagogika osob s kombinovaným postižením se zaměřuje na jedince, kteří vykazují dvě a více hendikepů, vyžadují větší speciálně-pedagogickou péči v oblasti výchovné a vzdělávací, a to i ve vztahu k osobám s jedním postižením. Vícenásobné hendikepy vznikají už v prenatálním období. Častou kombinací vícenásobných vad je mentální retardace se smyslovým postižením (Renotírová, Ludíková a kol. 2006, s. 303). Renotírová a Ludíková (2006, s. 304) ve své publikaci shrnují kombinované hendikepy do tří skupin podle symptomů nemoci:

- *„mentálně postižení v kombinaci s dalším postižením; představuje nejpočetnější skupinu vícenásobně postižených,*

- *slepo-hluchota představuje nejtěžší formu vícenásobného postižení,*
- *poruchy chování v kombinaci s dalším postižením či narušením“ (Vašek in Renotírová, Ludíková a kol. 2006, s. 304).*

Specifické poruchy učení se vyznačují problematikou v oblasti čtení, psaní, osvojování řeči, naslouchání a matematiky. V některých případech se mohou vyskytovat s jiným hendikepem, často ale bývají ojedinělé. Světová zdravotnická organizace uvádí celkem sedm specifických poruch učení. Jak uvádí Renotírová a Ludíková (2006, s. 293), patří mezi ně specifické vývojové poruchy školních dovedností, specifické poruchy čtení, specifické poruchy psaní, specifické poruchy počítání, smíšené poruchy školních dovedností, jiné poruchy školních dovedností a nespecifikované vývojové poruchy školních dovedností (Renotírová, Ludíková a kol. 2006, s. 293).

Pro osoby s postižením existuje několik typů nápravných metod (terapií). První z nich je *reedukace*, která se zaměřuje na vylepšení postižené oblasti. Jsou dva různé systémy reedukace. Jeden z nich využívá výhradně postižené funkce, kdežto ten druhý využívá pro rozvoj i ty zbylé zdravé. Druhou nápravnou metodou je *kompensace*, což znamená, že se zdokonalují zdravé funkce tak, aby byly schopny částečně nahradit postiženou oblast (například osoby se zrakovým postižením procvičují sluch pro orientaci v prostoru nebo hmat na čtení Braillového písma). *Rehabilitační* metoda se snaží o úpravu společenských a sociálních vztahů a o začlenění jedince do běžného života (Ludíková a Renotírová in Bendová (ed) 2015, s. 11, 12).

Defekt (vada) může být vrozený nebo získaný. Vrozené vady bývají dědičné a vznikají ještě když je plod v děloze, při porodu případně brzy po něm. Získané vady vzniknou v průběhu života například úrazem a vážným onemocněním. Tyto defekty dále rozdělujeme na orgánové a funkční. Orgánová vada postihuje orgány a řadí se sem například srdeční vady, amputace nebo deformace orgánů. Mezi funkční vady se řadí takový defekt, který postihuje funkčnost orgánu. Vliv na funkční defekt má výchova, sociální vztahy a poruchy chování. Hloubka postižení se rozděluje na lehkou, střední a těžkou vadu, přičemž se jedinci do jednotlivých hloubkových stupňů

dělí podle rozsahu narušení společenských vztahů. Druhy defektu jsou podle Bendové (2015, s. 13, 14) následující:

- *Tělesné*, které postihují pohyb jedince. Můžeme sem zařadit amputace končetin nebo jejich deformaci, srdeční onemocnění, alergie, cukrovka, epilepsie a jiné.
- *Zrakové*, do kterých se řadí barvoslepost, slepota, šeroslepost, šilhavost atd.
- *Sluchové*, kam se řadí například hluchota, nedoslýchavost.
- *Poruchy v oblasti komunikačních schopností*, do kterých řadíme veškeré poruchy řeči (kocktavost, porucha výslovnosti, poruchy vývojové řeči, poruchy řeči v důsledku poškození centrální nervové soustavy, kombinované vady řeči...).
- *Mentální postižení*, mezi které patří vrozená i získaná mentální retardace i stařecká demence.
- *Vady v oblasti poruch chování a emocí*.
- *Kombinované vady*, což znamená, že je jedinec postižen dvěma nebo více defekty.
- *Parciální postižení*, mezi které řadíme například specifické poruchy učení (Potměšilová a kol. in Bendová 2015, str. 13, 14).

1.1 Historický vývoj v postavení dětí a dospělých se speciálními potřebami

Matoušek (2005, s. 91) tvrdí, že v druhé polovině 20. století začali mít profesionálové v oblasti postižení výhrady k používané terminologii. Do této doby se termín hendikep a postižení využíval nejasným způsobem a často chybně použitý termín zkresloval diagnostiku a přístup k diagnostikovanému jedinci. Za necelých deset let od zájmu profesionálů byla v roce 1980 schválena Mezinárodní klasifikace vad, postižení a hendikepů. Právě tato klasifikace byla první, která začala rozlišovat rozdíly v terminologii, a to vedlo ke změně postojů a názorů společnosti. Mezinárodní

kvalifikace vad, postižení a hendikepů rozlišovala rozdíl mezi vadou, postižením a hendikepem. Všem třem termínům lze přiřadit termín znevýhodnění. Poslední aktualizace termínů je do té doby následující:

- *Postižení* je problém, který se týká tělesné stránky osobnosti.
- Tělesné postižení se může stát příčinou v omezení v činnosti, což má za důsledek dopad pouze na jedince, kdežto omezení účasti postiženého v některých společenských aktivitách ovlivňuje širší okolí jedince a společnost, což už by se dalo zastřešit pojmem *hendikep* (Matoušek 2005, s. 91).

Společnost vnímá jedince s postižením už velmi dlouhou dobu. Jejich podmínky a život se však v průběhu věků velmi změnil. Z dob paleolitu existují archeologické vykopávky, ze kterých můžeme posoudit postavení lidí s postižením ve společnosti. Často se konaly rituální pohřby lidí zvláštních či výjimečných a zrovna tak i postižených. (Titzl 1998, s. 11, 12).

Vnímání postižených se v různých dobách a částech světa lišilo, postižené osoby se často vnímali jako přítěž a jejich postižení si lidé vysvětlovali zjednodušeně a pod vlivem různých náboženských dogmat, např. jako důsledek trestů za hříchy, tudíž z postižených měli strach, stranili se jich, vylučovali, devalvovali. Na druhou stranu se můžeme setkat s vyzdvihováním výjimečnosti či vyvolenosti postižených. Každopádně otázka lidských práv se v minulosti často vůbec neřešila, ty byly kodifikovány až v nedávné době. Nyní uvedu několik příkladů přístupů vůči hendikepovaným v minulosti:

V době bronzové (přibližně rok 2000 před naším letopočtem na území České republiky) se objevuje pohřbívání lidí do rakví a dětí do nádob. Pár archeologických nálezů dokazuje, že odlišné osoby (tedy i lidé s postižením) byly hromadně pochovávány stranou od ostatních lidí. To dokazují hroby, ve kterých byly nalezeny ostatky několika hendikepovaných, často i dětí ve věku od 2 do 6 let (Titzl 1998, s. 14).

Nezájem o postižené trval od počátku věků velmi dlouhou dobu. Rodina se do roku 500 n. l. postižených dětí zbavovala různými způsoby (upálení, vhození do řeky nebo do moře). Kolem tohoto roku se však vyskytují první zmínky o určitém mravním chování k lidem s postižením, ačkoliv se jedná pouze o prokázání jistého soucitu, což můžeme považovat za prvotní zlom v myšlenkách o postižených (Titzl 1998, s. 96, 97).

Podle Lechty (2010, s. 62) bylo dalším důležitým a zlomovým okamžikem povolení křesťanství, o které se zasloužil císař Konstantin roku 313 n. l., protože právě on zakázal trest smrti postiženým jedincům. V době osvícenství vznikaly první ústavy a zařízení pro lidi se speciálními potřebami (Lechta 2010, s. 62). Můžeme to dát do souvislosti s vysokou hodnotou, kterou má v křesťanské tradici pomoc „bližnímu svému“ v nouzi.

V roce 1533 se objevuje první snaha o výuku jedinců s mentálním postižením, tedy o výuku „méně nadaných.“ Roky na to vznikaly ve světě rozličné školy a zařízení, například první nemocniční škola pro jedince s tělesným postižením, vyskytovaly se první pokusy o výchovu a vzdělávání nevidomých a hluchoslepých, v roce 1770 se ve světě objevuje první zařízení pro neslyšící a jiné osoby se znevýhodněním (Lechta 2010, s. 62).

Roku 1986 byl nalezen hrob u Dolních Věstonic s ostatky, které upoutaly pozornost vědců. Ostatky ženy vykazovaly značné změny levé strany těla, kratší končetiny, deformaci lebky a zakřivení páteře. Stejně jako v předchozím případě se našlo několik dalších hrobů s ostatky postižených. Nálezy těchto hrobů dokazují historii rituálních pohřbů. Tato skutečnost rovněž dokazuje přežití člověka s těžkým postižením, často i zjevně viditelným (Titzl 1998, s. 11, 12).

Prvotní organizovaná a cílená péče o lidi s postižením se objevila až ke konci 19. století a na začátku 20. století, kdy se společnost začala kompletně proměňovat s příchodem techniky, emancipací žen a vývojem nových vědních oborů, jako je pedagogika, psychologie a sociologie. Po vzniku speciálních škol se začala společnost zajímat o lidi se speciálními potřebami i z lékařského hlediska, a ne pouze

z výchovného a vzdělávacího. Ve vyspělých zemích se začal objevovat pojem inkluze, tedy začlenění postiženého jedince do společnosti (Lechta 2010, s. 63, 64).

Slowík (2007, s. 12-14) ve své literatuře popisuje několik přístupů společnosti k postiženým od období starověku až do současnosti následovně:

- *Represivní přístup* popisuje chování k postiženým v období starověku. V tomto období se společnost zbavovala nemocných a postižených. Lidé postižení se usmrcovali, zneužívali či zotročovali. V některých dochovaných zákonech starověkých civilizací však i přesto můžeme najít zmínky o ochraně a péči o postižené.
- *Charitativní přístup* v dobách křesťanského středověku přinášel určité milosrdenství k lidem postiženým. Především církve se snažila jedince chránit a pomáhat jim. V tomto období začínaly vznikat první klášterní špitály a hospice a přesto, že péče a přístup pečujících osob v takových institucích byl různý, jedná se o pozitivní posun.
- *Humanistický přístup* v období novověku zkoumal člověka, přesněji jeho tělesné stránky. Rozvíjelo se vědecké poznání a medicína. Důležitější pro hendikepované však je takzvaná programová péče, která byla úzce spojena se specializací přístupu pečovatелů o hendikepované. V tomto období se vyskytují první snahy o to, aby se jedinec mohl i s hendikepem účastnit plnohodnotného života. Nárůst nejrozličnějších institucí pomáhajících postiženým narůstal.
- *Rehabilitační přístup* propojoval léčbu hendikepovaného s jeho výchovou a vzděláváním. Jedná se o období na přelomu 19. a 20. století, ale v našich zemích se jedná o období až do 80. let minulého století. Společnost se snažila hendikepované „znovu uschopnit“ pro život. Ačkoliv by se dal tento přístup považovat za pozitivní, má i svá negativa. Při nedostatečné rehabilitaci se jedinci umisťují do institucí.
- *Preventivně-integrační přístup* se po 2. světové válce zaměřoval na prevenci, ať už se jedná o prevenci před vznikem vady v průběhu života nebo o snahu

předejit postižení ještě před narozením dítěte. Osoby již hendikepované měly maximální možnou podporu v integraci do společnosti.

- *Inkluzivní přístup* se snaží zajistit úplné začlenění hendikepovaného do společnosti. S ohledem na individuální potřeby jedince, pokud je to možné, nejsou v jeho výchově, vzdělávání nebo v zaměstnání speciální prostředky. Ačkoliv má tento přístup i stinné stránky, momentálně se jedná o nejlepší variantu soužití postižených osob s běžnou populací (Slowík 2007, s. 12-14).

1.2 Integrace osob se speciálními potřebami v rámci pedagogiky volného času

Člověka se speciálními potřebami je třeba chápat jako plnohodnotnou bytost, která je rovnoprávná ve vztahu k ostatním členům společnosti jako takové. V některých zemích se od 60. let a u nás v několika posledních letech klade důraz na individualitu jedince. Vyhledávají se možnosti hendikepovaných místo toho, aby se zdůrazňoval jejich defekt. Od této myšlenky se rozvíjí diagnostika, která popisuje možnosti hendikepovaného, nikoliv jeho oslabení či omezení (Kocurová 2002, s. 29).

Kocurová (2002, s. 30) klade důležitost na integraci osob s postižením do společnosti. Jednou z takových možností u dětí je školní integrace, kterou můžeme považovat za integraci sociální (Kocurová 2002, s. 30).

Jesenský (1995, s. 12) definuje integraci jako „*stav soužití postižených a nepostižených při přijatelné míře konfliktnosti, jako stav vzájemné podmíněnosti, vyjádřené slovy jeden pro druhého*“ (Jesenský 1995, s. 12).

Kocurová (2002, s. 32) tvrdí, že mají postižení lidé stejné potřeby jako ostatní. V případě postiženého člověka však může nastat problém v naplnění potřeby a v její realizaci. Právě proto je potřeba umožnit přístup hendikepovaných ke vzdělávání, do zaměstnání, ale i na kulturní akce a vyrovnat jejich příležitosti s ostatními lidmi ve společnosti (Kocurová 2002, s. 32).

Při volnočasových činnostech nesmíme zapomenout na celkový rozvoj osobnosti hendikepovaného dle jeho individuálních možností, sebepoznání, ale i na nápravu či částečnou eliminaci hendikepu. Vychovatel ve volnočasovém centru by se měl přizpůsobit v činnostech tempu hendikepovaného a vždy se řádně ujistit, zda jedinec pochopil postup činnosti. Při činnostech by se nemělo zapomínat na komfort dítěte a přirozené aktivity, ideálně formou hry. Pohyb dítěte v přirozeném prostředí zajišťuje poznávání a pojmenování věcí kolem sebe (tvary, chutě, zvuky...). Pro rozvoj dítěte je vhodné zvolit aktivity, které jsou lehce nad možnostmi jedince, ne však tak, aby je jedinec nemohl splnit. V aktivitách je lepší snížit množství sledovaných podnětů a zjednodušit pravidla podle diagnostiky dítěte. Do pomůcek je lepší zařadit výrazné věci s jasným obrysem a po celou dobu aktivitu doprovázet slovně. Pro děti je důležitá motivace a pochvala (Podpora rozvoje hybnosti osob s tělesným postižením 2014).

2 Volný čas hendikepovaných dětí

Podle Hájka, Hofbauera a Pávkové (2008, s. 10, 11) můžeme volným časem nazvat dobu, ve které člověk vykonává seburčující a sebevytvářející činnosti (odpočinek, zábava, účast na veřejném životě). Naopak do volného času jedince nezařazují pracovní dobu, do které patří pracovní proces i školní docházka a biofyziologické potřeby člověka (spánek, potřeba jíst, osobní hygiena), starání se o chod domácnosti, péči o děti a další nutné mimopracovní činnosti. Autoři zmiňují v publikaci čas polovolný, do kterého se řadí činnosti na hraně mezi volným a povinným časem. Do polovolných činností se mohou zařadit aktivity, které přináší radost i praktický užitek, jako například ruční práce a zahrádkaření (Hájek, Hofbauer a Pávková 2008, s. 10, 11).

Pedagogika volného času ve vztahu k hendikepovaným se zabývá výchovou a vzděláváním hendikepovaných jedinců. Napomáhá jim trávit volný čas smysluplně a dle vlastních zájmů (Hájek 2004, s. 25). Aktivity ve volném čase u dětí a mládeže ovlivňuje ve společnosti jedenáct složek:

- První z nich je *rodina*, která ovlivňuje trávení volné času dítěte, jeho motivaci k činnostem i finančními prostředky, které je potřeba do některých volnočasových aktivit vkládat. V některých případech se stává, že dítě ve volném čase plní přání a sny svých rodičů, což může na dítě působit pozitivně a povzbudit ho v aktivitě, nebo negativně a od aktivity ho demotivovat nebo v něm vzbudit pocit méněcennosti.
- Druhou složkou působící na volný čas dětí a mládeže jsou *vrstevníci*. Záleží na uznávaných skupinových hodnotách v organizovaných skupinách nebo v okruhu přátel, kteří ovlivňují činnosti pozitivním i negativním způsobem.
- U *okolí* jedince (městská skupina, užší okolí bydliště) je potřeba, aby se společnost domluvila, jaké podmínky dětem v dané oblasti vytvoří. Od toho se odvíjí možnosti využívání jejich volného času.

- *Postavení rodičů ve společnosti* i jejich finanční prostředky ovlivňují začlenění dětí a mládeže mezi vrstevníky. S věkem dětí se však toto mínění a tendence proměňuje.
- Další složkou, která ovlivňuje volný čas dětí a mládeže jsou *občanská sdružení*.
- *Sdělovací prostředky*, jako například televize, reklamy, rozhlas.
- *Soukromé subjekty* nabízející zájezdy, výlety, pobytové zájezdy.
- *Školy* především na školách v přírodě, výletech a při aktivitách mimo vyučování.
- *Střediska volného času* zahrnují domy dětí a mládeže. Jejich funkce je výchovná a vzdělávací. Jsou specializované na zájmové činnosti.
- *Školní družiny* jsou určeny pro žáky prvního stupně základních škol před a po vyučování. Fungují i v době školních prázdnin.
- *Školní kluby* jsou podobné jako školní družiny. Školní klub je však určen pro žáky druhého stupně. Činnosti tam jsou podobné, jako ve školních družinách, akorát jsou přizpůsobeny věku žáků (Hájek 2004, s. 30-33).

Organizace volného času mají jinou funkci podle toho, na co se zaměřují. Může to být funkce výchovně-vzdělávací, zdravotní, sociální nebo preventivní. V minulosti měli první organizace funkci sociální a preventivní. Důležité pro společnost bylo hlídat děti a nabídnout jim takové aktivity, aby neměly čas na činnosti, které byly nevhodné. Postupem času se tyto organizace stávaly i výchovně-vzdělávacími a působily na zdraví a sociální prostředí jedince a prevenci. Nyní se právě výchově a vzdělávání v organizacích klade největší důraz. Oproti tomu je dáván nejmenší důraz funkci zdravotní, kterou je potřeba podle Hájka, Hofbauera a Pávkové (2018, s. 71) podporovat několika způsoby:

- Přizpůsobit den jedince tak, aby odpovídal biorytmům. Nesmí se zapomínat na individuální potřeby jedince. Jedná se o střídání několika činností (například střídání práce a odpočinku, organizovaných i spontánních činností).
- Pobyť jedince na čerstvém vzduchu. V souladu s tímto způsobem podpory je cílem volnočasové výchovy a jejích aktivit přijetí pravidelných pohybových aktivit jako součást denního režimu.
- Zdravé stravování, které je podporováno především školskými zařízeními. S tím souvisí i dodržování správných hygienických i společenských návyků. Důležité je při jídle nespěchat a jíst v klidném prostředí.
- Dle stanovených předpisů by měl pedagog volného času (vychovatel) dohlédnout na bezpečnost v průběhu aktivit (Hájek, Hofbauer, Pávková 2018, s. 70, 71).

Známe několik školských zařízení pro zájmové vzdělávání a výchovná a ubytovací zařízení pracující s dětmi a mládeží. Liší se od školního vzdělávacího procesu především tím, že jsou dobrovolné a účastník, který do nich dochází, nezíská žádný legislativní dokument (vysvědčení, osvědčení). V těchto zařízeních je možnost svobodně se rozhodnout, jakou formou a metodou jedinec využije čas. Všechna zařízení zájmového vzdělávání jsou součástí školských zařízení.

Do školských zařízení zájmového vzdělávání patří středisko volného času (dům dětí a mládeže), školní družina a školní klub. Školní družiny jsou součástí základních škol a slouží žákům prvního stupně. Žáci do družin dochází pravidelně, to znamená každodenně. Děti mají možnost zúčastnit se v nich příležitostných akcí, jako je karneval, sportovní dny, dětský den. Tyto aktivity mohou být v některých případech i pro rodiče žáků. Družina podporuje spontánní činnosti probíhající převážně při ranních návštěvách družiny, venku na zahradě a při volných odpoledních aktivitách. Dále družina nabízí odpočinkové činnosti, během kterých mohou žáci ležet na koberci nebo hrát klidové hry a odpočívat. Školní kluby jsou oproti školní družině určeny žákům druhého stupně základních škol (Hájek, Hofbauer a Pávková 2008, s. 142-147).

Školská výchovná a ubytovací zařízení zajišťují žákům celodenní péči včetně ubytování a stravování. Jejich úkolem je rovněž výchova a nabídka aktivit mimo vyučování. Hájek, Hofbauer a Pávková (2008, s. 148) do těchto zařízení zařazují domovy mládeže. Jsou určeny studentům středních škol a vyšších odborných škol. Mohou být určeny pro jednu školu, ale v některých případech jsou určeny více školám zároveň. Domovy dětí nabízí studentům v určitém čase klidový režim určený pro přípravu do školy (Hájek, Hofbauer a Pávková 2008, s. 148).

Výchovná zařízení pro ústavní výchovu zaštiťují dětské domovy, diagnostické ústavy, výchovné ústavy a dětské domovy se školou. Dětský domov dětem zajišťuje hmotnou, výchovnou a sociální péči dětem, kterým to nemůže poskytnout rodina. Umisťují se tam děti od 3 do 18 let (případně dokud jedinec neukončí školu). Do dětských domovů se umisťují děti na základě rozhodnutí soudu (Hájek, Hofbauer a Pávková 2008, s. 149).

Nestátní neziskové organizace (organizace dětí a mládeže a občanská sdružení) se věnují dětem a mládeži. Patří mezi ně například Skaut, Sokol, zájmová sdružení rybářů a jiné. Nabízejí aktivity dětem a mládeži k smysluplnému využívání volného času (Hájek, Hofbauer a Pávková 2008, s. 149, 150).

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež jsou určena pro děti a mládež v obtížné situaci (například nízká sociální úroveň, problémy ve škole, hendikep). Jedinci mohou být také ohroženi sociálně patologickými jevy. Zaměstnanci nízkoprahových zařízení mají za úkol pomoci jedincům a zlepšit kvalitu jejich života. Klienti do zařízení dochází, poskytované služby jsou bezplatné a mohou být i anonymní. Účastníci mají svobodnou volbu vstupu do zařízení a odchodu z něj. Jedinci zde mohou aktivně trávit svůj volný čas a je jim k tomu poskytován základní materiál a vybavení. Dále se klient v nízkoprahovém zařízení může účastnit preventivních programů (Hájek, Hofbauer a Pávková 2008, s. 151, 152).

Živnostenské podnikání k dětem a mládeži nabízí rodičům a dětem trávení volného času tím způsobem, že má jedinec možnost získávat dovednosti. Řadíme mezi tyto nabídky například hraní na nástroj a nabídku kurzů, nebo mají rodiče možnost využít

sociálních služeb, například hlídání dětí spojené se zájmovou aktivitou (Hájek, Hofbauer a Pávková 2008, s. 152).

Hájek, Hofbauer a Pávková (2018, s. 79, 80) popisují několik znaků dobrého zařízení (formy a metody práce, výsledky):

- Respektování potřeb dětí a mládeže (prevence nebo na zachycení problémů včas, rozvoj charakteru, důvěry vytváření vztahů, respektování věkových zvláštností, spoluúčast dětí na plánování a propagaci programu).
- Vztah k rodině, obci a kultuře komunity (rodiče a další členové rodiny mají možnost účastnit se některých akcí s dětmi, zapojení obce, spolupráce s jiným zařízením v obci).
- Organizační zajištění a dlouhodobá stabilita (reflexe pro všechny zúčastněné, efektivní ekonomika, nárůst pracovních sil, získávání finančních prostředků, kvalita pracovníků, zajištění techniky, dokumentace).
- Reprodukovatelnost (program není určen pouze pro jednoho vedoucího a může s ním pracovat někdo jiný).
- Do pozitivních výsledků patří například zapojení většinového množství účastníků a dosažení pozitivních změn u dětí a mládeže (Hájek, Hofbauer a Pávková 2018, s. 79, 80).

2.1 Organizované aktivity pro hendikepované děti – domy dětí a mládeže

Domy dětí a mládeže nabízí velkou škálu aktivit pro širokou veřejnost. Naopak stanice zájmových činností nabízí pouze jednu oblast zájmových aktivit. Jejich nabídky může využívat kdokoliv od dětí a mládeže, přes rodiče až po seniory. Hájek, Hofbauer a Pávková (2008, s. 142, 143) rozdělují formy zájmového vzdělávání na:

- *Zájmovou činnost příležitostnou*, která má výchovně-vzdělávací a rekreační charakter. Jedná se o aktivity, které středisko volného času nenabízí průběžně, ačkoliv to může být aktivita pravidelná. Jde o činnosti, jako jsou přednášky, výlety, představení v divadle nebo kině, turnaje a jiné.
- *Zájmovou činnost pravidelnou*, do které patří zájmové útvary, na které veřejnost dochází v průběhu roku pravidelně. Patří sem kroužky, kurzy, kluby, oddíly.
- *Činnosti táborové*, do kterých se řadí dlouhodobá činnost mimo středisko volného času. Nejčastěji se jedná o dobu prázdnin. Tábor může být rekreační, nebo může mít formu soustředění, jenž ukončí celoroční zájmovou činnost.
- *Činnost osvětovou*, zabývající se odbornou pomocí poskytovanou ostatním pečovatelům o volný čas i občanským sdružením. Tato pomoc je poskytována dle možností instituce formou školení, přednášky, vzorových akcí, nebo třeba vydáním metodického materiálu.
- *Individuální práce* zaměřené převážně na talentované jedince, kterým je umožněno pracovat v odborných pracovních, konzultovat a mimo jiné navštěvovat různá odborná soustředění a činnosti.
- *Spontánní aktivity*, které jsou nepřímo ovlivňovány vychovatelem. Jeho role se zaměřuje spíše na dohlížení na bezpečnost a podávání rad, pokud je potřeba. Účastníky motivuje. Mezi spontánní činnosti můžeme zařadit například aktivity na různých oslavách nebo slavnostech (stánky).
- *Organizaci přehlídek a soutěží*, které jsou vyhlašovány ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy. Střediska volného času v tomto případě pořádají kola postupových soutěží, jako je například recitační soutěž (Hájek, Hofbauer a Pávková 2008, s. 142, 143).

2.2 Pedagog volného času pracující s hendikepovanými dětmi

U pedagoga volného času se výchova jedince označuje jako neformální. Pedagog volného času, nebo vychovatel, by se měl dobrovolně účastnit výchovných činností. Obsah výchovy je vymezen pouze rámcově a pedagog si ho stanovuje sám. Je však potřeba dbát na přání individuální potřeby jedince. Hodnocení by mělo probíhat rovněž individuálně a důležité je zdůrazňovat pozitivní výsledky (chvála, důraz na pokroky). Díky tomu, že se ve volném čase jedná o dobrovolné činnosti, můžeme zpozorovat, že vztah mezi vychovatelem a vychovávaným není tolik formální, jako u jiných pedagogických pracovníků (od toho se odvíjí i míra autority). Pedagog působící ve volném čase se staví hned do několika rolí, ať se jedná o roli učitele, instruktora, rádce, tak i o přítele nebo kamaráda. Prostředí, ve kterém se proces odehrává je rozmanité, podle druhu činnosti. Je potřeba, aby byl pedagogický pracovník flexibilní a vykazoval značné dovednosti v profesi, o kterou se zajímá (Hájek, Hofbauer a Pávková 2008, s. 131, 132).

Hájek, Hofbauer a Pávková (2008, s. 133) tvrdí, že je pedagog někým, kdo pomáhá ostatním jedincům. U takového pracovníka je důležité, aby byl vyrovnaný a psychicky odolný. Jeho vlastnosti by měly převažovat pozitivitou, zejména důležité je, aby ovládal své emoce, byl spravedlivý, pracovitý a uměl se sebeovládat. Rysy ideálního pedagoga jsou podle nich následující:

- *„schopnost empatie, vcítění se do prožívání druhých;*
- *komunikativnost, dovednosti verbálního i neverbálního sdělování a umění naslouchat, potěšení z komunikace s lidmi;*
- *přiměřená míra dominantnosti, která umožňuje vedení jiných lidí;*
- *odolnost, zvládání náročných životních situací, stabilita, nekonfliktnost;*
- *pozitivní ladění, optimismus i zdravý skepticismus, převaha kladných emocí;*

- *pozitivní vztah k lidem, k dětem, dospívajícím, dospělým, seniorům, opravdový zájem o jejich osudy, radost ze vzájemného kontaktu“ (Hájek, Hofbauer a Pávková 2008, s. 133).*

Můžeme také očekávat zvláště žádoucí vlastnosti, které jsou vyžadovány přímo od pedagogů, kteří pracují s různě starými klienty, s heterogenními skupinami, s postiženými klienty a v různých institucích. Do vlastností zvláště žádoucích autoři zařadili:

- *„schopnost přizpůsobovat se proměnlivým podmínkám a řešit nečekané situace;*
- *aktivita, iniciativa, průbojnost, schopnost prosazovat své názory a požadavky;*
- *tvořivost, nápaditost, fantazie;*
- *hravost, radost ze hry;*
- *smysl pro humor;*
- *fyzická zdatnost, dobrý zdravotní stav;*
- *příjemný vzhled a přiměřená úprava zevnějšku;*
- *pochopení pro věkové zvláštnosti i při práci s věkově heterogenními skupinami;*
- *zvládnutí dovedností a technik účinného jednání“ (Hájek, Hofbauer a Pávková 2008, s. 134).*

Pedagog volného času (vychovatel) by si měl s klientem vypěstovat pozitivní vztah tím, že ho zaujme a bude mu sloužit jako vzor. Pokud vztah mezi vychovatelem a vychovávajícím nefunguje tak jak má, znemožňuje to naplnit cíl výchovy ve volném čase. Velmi často je pedagog volného času dítětem vnímán jako vzor, rodič, rádce, učitel i starší kamarád. Vztah mezi nimi se buduje díky osobnosti pedagoga a jeho předpokladech pro vykonávání práce. Dalo by se říct, že balancuje na hraně mezi

formálním a neformálním vztahem s žákem, proto je důležité, aby měl na paměti udržení zdravého vztahu přátelství a formálnosti (Hájek, Hofbauer a Pávková 2008, s. 113).

Hra je nedílnou součástí volnočasových aktivit. Měla by člověku přinášet pozitivní pocity. Velkou roli ve hře hraje její průběh, nikoliv konec. Projevuje se převážně u mladších dětí v předškolním věku, ale důležitou roli má celý život jedince. V průběhu let se mění podle zájmu a potřebě osobnosti. Správný pedagog volného času by měl znát různé druhy her pro všechny věkové kategorie. Důležitou součástí jeho osobnosti je umět hru řídit, hrát ji a radovat se z ní. Hra jako taková a zájem o ni a její druh se mění se společností. Se hrou souvisí hračky, které jsou dominantní převážně u dětí. Hračkou mohou být náhodné předměty i hračky vyrobené z různých materiálů (Hájek, Hofbauer a Pávková 2008, s. 125, 126).

2.3 Spolupráce s rodiči, význam přijetí hendikepu dítěte rodiči

Výchova postiženého by měla probíhat tak, aby měl jedinec co nejlepší podmínky pro začlenění se do společnosti. Mentálně postižené dítě vystavuje rodinu náročnou situaci. Švingalová (2003, s. 78) popisuje postup reakcí rodiny na výskyt postižení u dítěte následovně:

1. *Fáze obranná*, která přichází v době, kdy se rodina dozvěděla o trvalém postižení svého potomka. Rodiče mají pocit, že selhali, cítí se beznadějně, zažívají šok a bolest. Často se v této fázi rodina nechce smířit se skutečností a brání se jí, přenáší vinu na někoho jiného. V některých případech mohou situaci vytěsnit a zacházejí s dítětem stejně, jako kdyby bylo zdravé. Často rodina hledá naději a uklidňují sami sebe tím, že bude vše v pořádku. V této fázi je potřeba, aby zdravotnický personál přesně sdělil informace o diagnóze dítěte.
2. *Postupná akceptace reality a vyrovnání se s problémem* je fáze, během které se rodina začíná smířovat s postižením svého potomka. Rodiče si hledají bližší informace a začínají chápat individuální potřebu svého dítěte.

3. *Fáze realismu* přináší smíření s realitou. Rodina se začíná chovat tak, jak se od nich očekává. Dítě je přijato do rodiny takové, jaké je. Rodina chápe svůj úkol (Švingalová 2003, s. 78, 79).

Pro usnadnění životní situace by rodiče o svém dítěti měli znát co nejvíce informací. Je důležité, aby své dítě dobře chápali a pomáhali mu. V případě výskytu postižení v rodině je vhodné obrátit se na odbornou pomoc (lékaře, psychology, speciálně pedagogická centra). Ideální postoj rodičů k problému je přijetí situace jako úkolu či zkoušky. Práce s postižením má vliv na psychickou i fyzickou stránku osobnosti, proto je potřeba, aby se o postiženého starala celá rodina hlavně kvůli tomu, aby nedošlo k vyčerpání jednoho z rodičů. Na dítě bychom měli nahlížet jako na normální osobnost bez větší lítosti, protože mnohdy trpí rodina postiženého víc než samotný postižený. Srovnávání jedince s ostatními vrstevníky je nevhodné a může být emočně zraňující. Je důležité pochopit, že se osobnost vyvíjí svým vlastním tempem. Často se stává, že se rodina snaží urychlit vývoj postiženého a tím dochází k negativním vlivům. I přes všechnu péči o postižené dítě by se nemělo zapomínat na rodinné vztahy, aby hendikep jednoho člena rodiny ostatní členy vzájemně neodcizoval, naopak, aby rodinu více stmeloval. To je možné, pokud členové rodiny vnímají vlastní náročnou situaci jako výzvu a hledají společně způsoby, jak k ní přistupovat konstruktivně a pozitivně ke prospěchu všech. To se u jedince označuje jako pozitivní, na řešení zaměřený coping, v rámci pak procesy zvládnání náročných situací označujeme pojmem rodinná resilience – odolnost rodiny vůči zátěži (Sobotková 2007, s. 71-80). Doporučuje se např. nehledat viníka, ale stavět se k problému konstruktivně. Tedy neobviňovat např. svého partnera, nevyčítat mu celou situaci a být si s ním vzájemnou oporou (Švingalová 2003, s. 79-81).

PRAKTICKÁ ČÁST

3 Středisko volného času Vikýř

Středisko volného času Vikýř se nachází v Jablonci nad Nisou nedaleko sportovní haly. Budova se stavěla od roku 1882 do roku 1885, kdy byla v létě zkolaudována. Nechal ji postavit architekt Franz Hasler a v době její dostavby se stal majitelem exportér Josef Möller. Budova v té době sloužila jako exportní dům. Roku 1902 proběhla přístavba dvora, ale velké rekonstrukce se budova dočkala až po roce 1955. Po této velké rekonstrukci byla v budově družina a školní jídelna jedné z Jabloneckých základních škol. Třicet let po rekonstrukci proběhla druhá větší rekonstrukce, která stejně tak jako první odstranila téměř všechnu původní neorenezanční zdobnost.

Budova začala sloužit jako dům pionýrů a mládeže na podzim roku 1987. O necelých deset let později se stal zřizovatelem Školský úřad v Jablonci nad Nisou a následně Krajský úřad v Liberci, ale od roku 2008 je zřizovatelem město Jablonec nad Nisou. Momentálně nabízí Středisko volného času širokou nabídku aktivit jak pro děti, tak pro dospělé.

V současné době si mohou klienti zvolit činnost ze společenských, sportovních a pohybových, hudebních a divadelních, přírodovědných, výtvarných, modelářských a technických, tanečních kroužků a také je na výběr několik kroužků pro zdravotně postižené. Mimo pravidelných zájmových činností nabízí Vikýř i tábory jak pobytové, tak příměstské, nebo jiné akce, jako například kurzy, karnevaly, vědomostní olympiády a výlety.

Do Vikýře mohou docházet zdravotně postižení celkem čtyřikrát v týdnu na různé činnosti. První z nich je kroužek „Áčko,“ neboli také akčně kreativní pohybový kroužek, který nabízí tvořivé a hudební aktivity, vycházky do přírody, kontakt se zvířaty a výlety. Druhým kroužkem je tanečně dramatický kroužek, na kterém se jedinci seznamují s různými hudebními nástroji a hrají hudební hry. Třetí kroužek se nazývá iboccia, který je podobný jako předchozí tanečně dramatický kroužek a poslední zájmovou činností pro postižené je hudebně pohybový kroužek, kde zájemci hrají pohybové hry

a seznamují se s tancem. Tyto čtyři kroužky pro postižené mají většinou velmi nízkou kapacitu obsazenosti – do osmi míst. Hlavní vedoucí kroužků je paní Literová, které pomáhá s vedením paní Francová. Na činnosti dochází spousta dalších dobrovolníků, kteří pomáhají hendikepovaným při činnostech, ale i s jejich osobními potřebami (Vikýř 2012).

3.1 Hendikepy vyskytující se ve Vikýři při zájmových činnostech

3.1.1 Dětská mozková obrna

Výskyt dětské mozkové obrny ve Vikýři je celkem v sedmi případech, z toho jsou tři jedinci na invalidním vozíku. Pokud se jedná o těžkou mozkovou obrnu, postihuje komplexně celou osobnost. Jedinci s dětskou mozkovou obrnou v životě nedosahují normy. Nejtěžší forma tohoto onemocnění se projevuje těžkou mentální retardací, takže bývá dítě závislé na pomoci a péči druhého člověka. Většinou se u této těžší formy vyskytují i potíže s přijímáním potravy a vyskytují se u zdravotně postiženého jedince epileptické záchvaty (Kraus in Balaščíková 2008, s. 3).

Tak jako u jiných onemocnění je důležité k této osobnosti potřeba přistupovat individuálně a podporovat její vývoj. Jsou případy, kdy se dítě nemůže samo vůbec pohybovat, ale naopak jsou i děti které svým vlastním způsobem komunikují, pohybují se plazením nebo nejistou chůzí a projevují radost a smutek. Těžké postižení ohrožuje dýchací cesty jedince a ohrožuje jeho imunitní systém. Dále bývá častá deformace páteře, přemístění orgánů a omezení jejich správné funkce (Janotová in Balaščíková 2008, s. 3, 4).

Balaščíková (2008, s. 7) uvádí několik forem dětské mozkové obrny podle charakteru tonusové a hybné poruchy, přičemž tvrdí, že „nejčastější výskyt epileptických záchvatů a postižení intelektu bývá u kvadruparetických a hemiparetických forem dětské mozkové obrny“ (Balaščíková 2008, s. 7).

- *Spastická forma* se rozděluje na diparetickou, hemiparetickou a kvadraparetickou. Diparetická postihuje dolní končetiny, hemiparetická postihuje jednu polovinu těla (převážně však horní končetiny) a kvadraparetická, která je považována za nejzávažnější a postihuje všechny končetiny.
- Nespastická forma je hypotonická či extrapyramidová. Hypotonická oslabuje sval trupu a končetin. Extrapyramidová je vzácná a postihuje obličej (Balaščíková 2008, s. 7, 8).

3.1.2 Downův syndrom

Celkem šest osob ve Vikýři má Downův syndrom s oční vadou, vadou řeči, nebo poruchou štítné žlázy a s mentální retardací (kterou popíšu v kapitole níže z toho důvodu, že v zařízení je několik osob, které mají mentální retardaci bez Downova syndromu). Selikowitz (2005, s. 37-39) tvrdí, že se jedná o poruchu, která je viditelná hned po narození dítěte. Téměř u všech postižených se nějakým způsobem objevuje mentální retardace, ať už je to forma lehčí, nebo těžší. Tento syndrom se jako vrožený objevuje nejčastěji. Jeho výskyt je poměrně častý. Objevuje se u jednoho novorozence s Downovým syndromem na sedm set narozených. Z neznámých důvodů je výskyt o něco častější u chlapců než u dívek (Selikowitz 2005, s. 37-39).

Diagnóza se z velké části dá stanovit podle vzhledu dítěte. Jen v mála případech se může stát, že nejsou příznaky Downova syndromu viditelné, ale pokud k tomu přeci jen dojde, potvrdí se tento typ postižení vyšetřením chromozomů. Syndrom může mít více než sto dvacet různých příznaků, přičemž ne všechny se vyskytují u jedné osoby. Většina dětí nemívá více než sedm příznaků ze všech sto dvaceti. Zajímavostí je, že téměř každý člověk jeden nebo dva příznaky tohoto syndromu, ale neznamená to, že Downovým syndromem trpí, nebo že by se dal označit za přenašeče (Selikowitz 2005, s. 40).

Jak jsem uvedla výše, má Downův syndrom několik příznaků. Mezi nejdůležitější bychom však mohli podle Selikowitze (2005, s. 41-43) zařadit:

- *Zakulacený obličej* při pohledu zepředu. Z profilu však vypadá zploštěle.

- *Hlava* v zadní části bývá rovněž lehce plochá.
- *Oči* připomínají asijské obyvatele. Směřují mírně šikmo vzhůru.
- U většiny dětí se objevují jemné a rovné *vlasy*.
- Snadno viditelný je krátký, ale široký *krk*.
- Otvor *úst* je menší, ale jazyk je o něco větší než u lidí bez syndromu.
- *Ruce* jsou široké s krátkými prsty, malíček může směřovat k prsteníčku a může mít dokonce i o jeden článek méně. Přes celou dlaň se táhne jedna nebo dvě rýhy. Velmi zajímavé svou kresbou bývají otisky prstů.
- *Nohy* jsou silné a mezera mezi palcem a ukazováčkem je větší.
- *Svaly* u menších dětí mohou být ochablé. Málo kdy však ochablé svalstvo zůstává do dospělosti.
- V dětství roste dítě rovnoměrně. *Výška* však celý život bývá menšího vzrůstu (Selikowitz 2005, s. 41-43).

Vývoj dětí s Downovým syndromem je o něco pomalejší než u normálního dítěte. Důležité je podporovat tyto děti a snažit se maximálně vyvinout jejich potenciál, ne však tak, abychom je vedli nad míru jejich možností (Selikowitz 2005, s. 55-57).

Oční vada u jedinců s Downovým syndromem

K Downovu syndromu se ve Vikýři u jedinců vyskytují i jiná onemocnění. První z nich je vada zraku, v tomto případě operovaný strabismus, přičemž má jedinec nyní šest dioptrií.

Dle Pipekové (2006, s. 233) má člověk s vadou očí problémy se získáváním informací o okolním světě zrakem. V těžších případech se vadu však snaží nahrazovat jinými smysly. Zrak má důležitý vliv na orientaci v prostoru a pohyb člověka.

Nevidomost i jiná zraková onemocnění prostorovou orientaci i pohyb jedince značně zhoršují. Výchovný a vzdělávací proces se snaží nahradit zrak zbylými smysly, které by se měly neustále rozvíjet (Pipeková (ed.) 2006, s. 233).

Jednou z důležitých pomůcek pro lidi s vadou zraku je Braillovo písmo, které se používá ke čtení a psaní. Jedná se o seskupení celkem šesti bodů, přičemž se písmeno vytlačuje a tvoří ho jeden až pět bodů. Dohromady se dá Braillovým písmem napsat 63 různých kombinací. Další důležitou pomůckou, která je spjata s Braillovým písmem a zrakově postiženým pomáhá se jeho psáním, je Pichtův psací stroj (Pipeková (ed.) 2006, s. 234).

Zrak se dá částečně kompenzovat sluchovým vnímáním, díky kterému postižený jedinec získává část informací z okolního světa. Hmatové vnímání umožňuje poznávat především jednotlivé předměty. Je to časově náročnější proces, který vyžaduje více pozornosti a myšlení. Řeč jako taková má pro zrakově postižené větší význam než pro jedince se zdravým zrakem. Pokud se jedinec vyskytuje v podnětném prostředí, většinou u něj nedochází k opožděnému rozvoji verbálních rozumových schopností. Pro zrakově postižené je velmi důležitá paměť, protože nemívají o jednotlivých pojmech vizuální představu (Pipeková (ed.) 2006, s. 239, 240).

Zrakově postižení nejsou k pohybu dostatečně motivováni, jelikož nevnímají předměty kolem sebe vizuálně. Pro člověka se zdravým zrakem jsou některé překážky bezvýznamné, pro člověka s horším zrakem však vyžadují zvýšenou pozornost. V prostoru se lidé s vadou zraku pohybují pomocí chůze s holí, v některých případech stačí kompenzační pomůcky, například brýle (Pipeková (ed.) 2006, s. 240).

Sociální začlenění zrakově postižených může být problematictější. Jedinci neumí komunikovat tak, jako lidé se zdravým zrakem. Od narození neumí postižený navazovat oční kontakt, který ve společnosti zprostředkovává značnou část neverbální komunikace. Proto může mít takový člověk problém s hledáním kamarádů, ale i vstupů do místnosti, při nakupování a tak dále (Pipeková (ed.) 2006, s. 240, 241).

Vada řeči u jedinců s Downovým syndromem

Druhou vadou, kterou jedinci s Downovým syndromem ve Vikýři trpí, je vada řeči. Konkrétně se jedná o dyslalii. Jakákoliv vada řeči se řadí mezi narušené komunikační schopnosti. Základem pro řeč mluvenou je zdravý sluch, neporušené centrum řeči v mozku, dobrá motorika mluvidel a inteligence. Roli ve vývoji řeči hrají některé orgány, jako například dýchací ústrojí a hlasové orgány. Pro správnou artikulaci jsou důležitá ústa, hltan, nosní dutina, jazyk a zuby (Slowík 2007, s. 85, 86).

Příčin, proč u jedinců vznikají komunikační potíže, je několik. Jednou z nich je opožděný vývoj, případně narušení komunikačních center v nervové soustavě. Tyto dvě příčiny většinou nepřinášejí větší problémy, protože se s rostoucím věkem a inteligencí vyvíjí centrální nervová soustava a tím se komunikační schopnosti zlepšují. Další příčinou, která vede ke komunikačním potížím, mohou být sluchové vady. V tomto případě záleží vývoj řeči na možnosti kompenzace sluchové vady. Jestliže dojde k rozštěpové vadě mluvidla, dochází ke špatné výslovnosti, ale dnešní medicína je schopna rozštěpy mluvidel opravit, takže je po následné logopedické péči možné výslovnost plně napravit. Některé komunikační potíže vznikají na základě psychiky člověka (například koktavost). Pokud tomu tak je, je třeba zaměřit se převážně na odstranění psychického problému. Prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, je velmi důležitým pro rozvoj komunikace. Dítě ze svého okolí čerpá z podnětů a z komunikace ostatních členů domácnosti. Jedinci mohou mít jiné vady a poruchy, které ovlivňují jejich řeč, například mentální retardaci, sluchové postižení bez možnosti dostatečné kompenzace (Slowík 2007, s. 86).

Podle Slowíka (2007, s. 89) je dyslalie neschopnost správně artikulovat. Tvrdí, že se jedná o „*patologickou formu výslovnosti, resp. nahrazování jinými hláskami (paralálie) nebo vynechávání hlásek (mogilálie); jednotlivé typy dyslalie se označují podle písmen řecké abecedy (např. sigmatismus – patologická výslovnost sykavek, rotacismus – patologická výslovnost „r“ atd.)*“ (Slowík 2007, s. 89).

Pipeková (2006, s. 113) popisuje dyslalii jako patlavost. Podle ní se tato porucha rozděluje na dyslalii hlásek, slabik nebo celých slov. Jedná se o nejčastější narušení

komunikační schopnosti u osob všeho věku. Příčinou bývá špatný sluch, špatná motorika a nesprávný vzor. V případě méně závažných příčin se dospíváním může dyslalie vytrátit (Pipeková (ed.) 2006, s. 113).

Porucha štítné žlázy u jedinců s Downovým syndromem

Třetí ze čtyř vad ve Vikýři, které se tam vyskytují spolu s kombinací Downového syndromu, je porucha štítné žlázy – hypotyreóza štítné žlázy. Nemoci štítné žlázy se projevují buď snížením nebo zvýšením funkce (Jiskra 2011, s. 11).

Vávrová (2012, s. 5) ve své knize tvrdí, že *„štítná žláza a její neporušená funkce jsou nezbytné k normálnímu růstu, tělesnému vývoji a k pohlavnímu dospívání u dětí. U dospělých je její činnost nepostradatelná pro metabolismus (látkovou výměnu) naprosté většiny buněk v našem těle“* (Vávrová 2012, s. 5).

Existují lidé, kteří jsou onemocněním štítné žlázy ohroženi více než ostatní. Jedná se o jedince, u kterého se v minulosti vyskytla porucha štítné žlázy nebo jehož rodinnému příslušníkovi byla porucha diagnostikována. Další ohroženou skupinou jsou lidé trpící cukrovkou, lidé po ozařování případně po léčbě některými léky (např. biologická léčba). Pro správnou funkci štítné žlázy je důležitý příjem jódu (Jiskra 2011, s. 12).

Hypotyreóza (snížená funkce štítné žlázy) může být vrozená, ale i získaná v průběhu života. Jedná-li se o vrozenou formu, je důležité ji včas odhalit a předejít tím vývojovým poruchám dítěte. Příznaky se vyskytnout mohou, ale nemusí, a i když příznaky nejsou znatelné, mohou mít špatné následky. Jiskra (2011, s. 13, 14) popisuje hlavní příznaky hypotyreózy jako *„ospalost, zimomřivost, únava, svalová slabost a bolesti svalů, chladná a suchá kůže, prosáknutí až otoky kůže a podkoží, nekvalitní vlasy a padání vlasů, zácpa a zpomalení srdeční činnosti“* (Jiskra 2011, s. 13, 14).

Příznaky podle Jiskry (2011, s. 14-17) mohou být také neurologické, kdy jedinec ztrácí soustředěnost a má problémy s pamětí. U žen se může narušit cyklus menstruace

a vyskytuje se u nich i problém s otěhotněním. Léčba tohoto typu onemocnění je většinou doživotní. Probíhá dodáním chybějícího hormonu (Jiskra 2011, s. 14-17).

3.1.3 Mentální retardace

Kromě lidí s Downovým syndromem a mentální retardací dochází do Víkýře na volnočasové aktivity tři osoby s lehkou až středně těžkou mentální retardací bez Downova syndromu. U osob s tímto typem postižením je důležitá snaha o maximální možný rozvoj jedince a jeho začlenění do společnosti. Mentální retardace je porucha ve vývoji inteligence. Postihuje celou osobnost (duševní, sociální i tělesnou složku). Proces výchovy a učení je ovlivněn stupněm postižení. Jedná se o poruchu vrozenou, případně získanou:

- *Vrozená* mentální retardace vzniká kdykoliv od početí do dvou let. Pokud mentální retardace vznikne u plodu, tedy ještě před narozením dítěte, bývá to často kvůli infekcím těhotné ženy, špatné výživě, případně úrazem ženy. Jistá rizika vzniku mentální retardace jsou i u porodu případně hned po něm, kdy může vzniknout tzv. hypoxie, což znamená, že má dítě malý přísun kyslíku, nebo může porod trvat příliš dlouho a ohrozit tím dítě i rodičku. Vznik mentální retardace do dvou let života je zapříčiněna především infekcemi záněty mozku, špatnou výživou, nebo úrazy hlavy.
- *Získaná* mentální retardace vzniká například poraněním hlavy, nádorovým onemocněním mozku, zánětem mozkových blan a jinými vlivy vzniklými kdykoliv po druhém roce života. V případě získané mentální retardace, se retardace nazývá demencí. Stupeň postižení určujeme podle inteligenčního kvocientu (Pipeková (ed.) 2006, s. 269-271).

Člověk s *lehkou mentální retardací* má inteligenční kvocient 69-50. Příčinou tohoto stupně může být mimo jiné i dědičnost. Z počátku života jsou odlišnosti méně nápadné. Projevuje se to především opožděním vědomého motorického vývoje, opožděnou mluvou a malou slovní zásobou, dítě hůř komunikuje s ostatními a ve hře se objevují stereotypy. Ve školním období si dítě hůř pamatuje látku, nemá logické

myšlení a dále se objevuje špatný vývoj v hrubé i jemné motorice. Pokud se jedinec objeví ve společnosti, má problémy s komunikací, je emocionálně labilní, úzkostlivý. Jejich vzdělávání probíhá ve speciálních základních školách a v určitých případech mohou být začleněni do kolektivu na běžné základní škole. Po základní škole má jedinec možnost pokračovat na jednoduché učební obory. V dospělosti nebývá závislý na jiné osobě, je většinou schopen nastoupit do práce (Pipeková (ed.) 2006, s. 272).

Lidé se *středně těžkou mentální retardací* mají inteligenční kvocient 49-35. U dětí je znatelně opožděná řeč, což se projevuje i v dospělosti. K tomuto stupni retardace se často přidávají i jiná onemocnění a hendikepy, jako například autismus či epilepsie. Komunikace není na vysoké úrovni. Slovní zásoba je velmi malá a jedinec tvoří pouze jednoduché věty. V dospělosti je v sebeobsluze pouze z části samostatný. Reakce člověka jsou často dost nepřiměřené. Stejně jako žáci s lehkou mentální retardací se tito jedinci vzdělávají ve speciální základní škole, ale integrace může být opět možná do běžné základní školy. Pracovní náplň by měla být jednoduchá a ideálně pod dohledem (Pipeková 2006, s. 273).

Osoba, která má inteligenční kvocient 34-20 trpí *těžkou mentální retardací*. Dítě si velmi dlouho osvojuje pohyby a výrazně se v motorice projevuje rozdíl mezi retardovaným dítětem a dítětem s normálním vývojem. Převažuje snaha naučit jedince základním hygienickým návykům, ale u některých se to do dospělosti nepodaří vůbec. Řeč je jednoduchá a nemusí být dokonce žádná. Nálada jedince je nestálá a impulzivní. Blízké osoby pozná, ale je potřeba se o osobu s těžkou mentální retardací doživotně starat (Pipeková (ed.) 2006, s. 273, 274).

Inteligenčním kvocientem 19 a níž se vyznačuje *hluboká mentální retardace*, která vysoce omezuje motoriku. Objevuje se s postižením smyslových orgánů. Velmi často se u osob objevuje i atypický autismus. Sebeobsluha u jedince dosahuje velmi nízké úrovně. Komunikace probíhá spíše na základě zvuků, jako jsou výkřiky, ale i tak se blízké osoby mohou naučit s postiženým komunikovat alespoň ohledně základních potřeb. Na rozdíl od lidí s těžkou mentální retardací tento člověk nepoznává ani své blízké okolí. Dochází k sebepoškozování a jedinec se nedožívá vysokého věku (Pipeková (ed.) 2006, s. 274).

4 Vnitřní organizační řád Střediska volného času Vikýř

Aktuální vnitřní organizační řád Vikýře je v platnosti od začátku školního roku 2012. Účastníci zájmového vzdělávání a účastníci akcí střediska volného času mají povoleno využívat ke vcházení a odcházení dva vchody, přičemž v zimním období lze využívat pouze jeden vchod. Čas, kdy je budova Vikýře uzamčena je od 21:00 hodin večerních do 6:00 hodin ranních. Vstup do budovy každého účastníka zajišťuje služba na recepci. Recepční, mající klíče od místností v budově, je propůjčuje vedoucím zájmových útvarů, kteří za ně zodpovídají. Všichni účastníci jsou povinni se v budově Vikýře přezouvat.

Pracovníci Vikýře splňují svou pracovní dobu, která v případě plného úvazku odpovídá čtyřiceti hodinám týdně. Kroužek lze odvolat maximálně 24 hodin před jeho zahájením a pracovník má povinnost všechny změny hlásit nadřízenému. Pořádek v místnostech má na starosti jejich správce, který je povinen hlásit všechny vzniklé škody školníkovy (závady ohrožující stav účastníku se musí odstranit ihned). Aktivita probíhající mimo budovu je důležité hlásit vedoucímu oddělení. Služba na recepci zodpovídá za děti před i po zahájení činnosti (v případě, že je dítě v budově ponecháno mimo činnost zájmového útvaru je povinností, aby se zdržovalo v klubovně nebo na recepci, kde je stálý dozor). Školník zodpovídá za včasné odemknutí budovy, a i její večerní zamknutí. Recepční po službě kontroluje zavřená okna, vypnuté spotřebiče a zamčené místnosti v celé budově. Vedoucí samotných kroužků mají povinnost do Vikýře docházet včas.

Pro převlékání a přezouvání slouží účastníkům šatny a své věci si odloží přímo v místnosti, kde zájmový kroužek probíhá, nebo u recepcie. Do zahájení kroužku potom čekají na recepci až do příchodu vedoucího. Veškeré kroužky probíhají tak, jak je stanoveno v rozvrhu a případně změny jsou hlášeny vedoucímu oddělení. Nepřítomnost vedoucího kroužku se hlásí vždy předem a je potřeba, aby bylo vyřešeno zastoupení na činnosti. Okna nesmí být otevřena bez přítomnosti vedoucího. Učebny jsou dětem zpřístupněny pouze s doprovodem. Účastníci s sebou na kroužky nenosí osobní věci a finanční prostředky. Středisko volného času Vikýř za tyto věci nezodpovídá.

Každý úraz se hlásí na recepci, ošetří se a zapíše do knihy úrazů. Učebny jsou vybaveny lékárníčkou. Všechny lékárníčky má na starosti jeden pověřený pracovník. Všichni členové zájmového vzdělávání ve Vikýři jsou pojištěni proti úrazu a proti krádeži. V budově jsou umístěny telefony, které lze v případech nouze použít a přivolat potřebnou pomoc. Všichni účastníci mají přísně zakázáno užívat návykové látky i tabákové výrobky v celém areálu.

Dětem není povoleno půjčovat klíče od budovy a šatny. Škody způsobené na majetku a zařízení hradí sám účastník nebo jeho zákonný zástupce, včetně nákladů za opravy a výměny. Pouze paní ředitelka má pravomoc povolovat výjimky z vnitřního řádu.

5 Vznik volnočasových aktivit pro hendikepované

Jako první přišla s myšlenkou uskutečnit příměstský tábor pro děti s postižením paní ředitelka Bc. Andrea Tauchmanová, která organizaci tábora pověřila paní učitelku Ilonu Literovou. Ta přizvala ke spolupráci na organizaci tábora další kolegyni Alenu Francovou, se kterou spolupracovala na přípravě soutěží. První tábor pro hendikepované děti se uskutečnil v roce 2009 a zúčastnilo se ho celkem devět dětí a jejich rodičů. Většinou se jednalo o přátele paní Literové a jejího syna s Downovým syndromem, pro kterého chtěla vytvořit stejné možnosti prázdninových aktivit, jako mají děti bez hendikepu. S prvním táborem pomáhal i blízký přítel a kolega paní Literové, který v té době pracoval jako osobní asistent ve škole pro děti s hendikepem, kam docházel i její syn. Tábor se konal každý rok jeden týden v červenci a časem se přidaly ještě tři dny příměstského tábora ke konci srpna. Příměstský tábor si rodiče i děti oblíbili a vyskytly se první nápady na zřízení pravidelných kroužků v průběhu školního roku.

Poprvé se zájmové kroužky pro hendikepované ve Vikýři otevřely ve školním roce 2013/2014. V nabídce byly třikrát týdně různé činnosti pod vedením paní A. Francové, I. Literové a pana R. Krále. Jednalo se o hudebně-terapeutický kroužek, na kterém se zájemci seznámili s hudebními nástroji, učili se rytmizovat a hráli hudební hry. Na druhém zájmovém kroužku, tedy hudebně pohybovém, se děti seznámily s tancem a pohybovými hrami. Posledním otevřeným kroužkem byl všeobecný kroužek zaměřený na tvořivé a hudební aktivity, výlety a seznámení se zvířaty (i formou terapií). V roce 2017 se k těmto třem kroužkům přidal ještě čtvrtý.

Nyní dochází na kroužky celkem 16 osob ve věku od 9 do 40 let. Z toho 9 dívek či mladých žen a 7 chlapců. Dále Vikýř nabízí taneční akce (například country bál) pro hendikepované, kterých se účastí přibližně 40 osob. Taneční kurzy navštěvuje 12 osob. Sportovní akce navštěvují rodiny postižených i oni samotní a opět akci navštěvuje 40 osob. Na prázdninové akce v létě dochází 20-22 účastníků s hendikepem. Jedná se o žáky od 7 let až po dospělé jedince. Jiné prázdninové akce o jarních nebo podzimních prázdninách navštěvuje 12 lidí, opět od žáků až po dospělé.

V současné době stojí za zmínku snaha o integraci některých hendikepovaných dětí v běžných kroužcích, jedná se většinou o mírný autismus a poruchou pozornosti s hyperaktivitou. V loňském školním roce byl jeden žák s dětskou mozkovou obrnou a poruchou chůze integrován v chovatelském kroužku, rok předtím byla i dívka s dětskou mozkovou obrnou na invalidním vozíku integrována na běžném Přírodovědném kroužku. Vzhledem k přesunu chovatelské stanice do bariérových prostor už to teď není možné a dívka nyní studuje v Praze.

6 Nabídka Vikýře pro děti s hendikepem

Na kroužcích mohou účastníci využívat velký prostorný cvičební sál s parketami a pomůckami pro různé hry, Hi-Fi věž a jiné. Ve vedlejší místnosti je herna s kobercem, s terapeutickým bazénkem s míčky, hračky a knížky. Rovněž je možno využívat víceúčelovou místnost, která slouží pro hudební kroužek. V průběhu příměstských táborů se tam nachází odpočívárna a relaxační místnost s kobercem, drobnými hudebními nástroji, Hi-Fi věží, potřebami na výtvarné tvoření, dataprojektor, karaoke a jiné pomůcky. V areálu Vikýře mají členové k dispozici velkou zahradou.

V současné době je možno na kroužky přijmout děti s jakýmkoliv postižením. Na prázdninových akcích zvládají pracovníci Vikýře všechny hendikepy, i když je to poměrně náročné a vysilující. Přesto mají vychovatelé snahu nikoho neodmítnat, protože vědí, že rodiče potřebují, aby bylo o děti postaráno a aby děti změnily prostředí a společnost kolem sebe. Na kroužky děti z prázdninových akcí zatím nedochází, protože o to jejich rodiče neprojeví zájem. V případě zvýšeného zájmu o zájmové kroužky v průběhu školního roku, by bylo potřeba přijmout dalšího vedoucího. Do nynějška docházely do Vikýře děti převážně s mentálním, tělesným, kombinovaným a sluchovým postižením.

Cílem všech pracovníků ve Vikýři je všestranný rozvoj účastníků, tedy rozvoj fyzických a pohybových dovedností a zručností v oblasti hrubé i jemné motoriky, stejně jako rozvoj sociálních a osobnostních kompetencí. Rozšíření nabídky není v současné době v plánu. Vedoucí si zatím promýšlí jedinou vizi, a to je zřízení samostatného pohybového kroužku se zaměřením na florbal, který by se musel konat v jiných prostorách. Vedoucí z Vikýře by chtěli do budoucna vyřešit parkovací prostory u areálu. Cílem samotných vedoucích je vlastní zdokonalení (například ve znakové řeči a hře na hudební nástroje).

Veškerá práce je závislá na financích. V případě, že finance na aktivity nejsou dostatečné a vedoucí kroužků nechce pořádat drahé akce pro rodiny dětí s hendikepem, shání prostředky pomocí grantů. Rovněž mají kroužky pro zdravotně postižené finanční podporu ze statutárního města Jablonce nad Nisou.

6.1 Kroužky ve Vikýři

Vikýř nabízí čtyři různé kroužky v týdnu. Prvním z nich jsou pohybovky – boccia. Jedná se o sportovní kroužek se zaměřením na hru boccia, tréninky, účasti na turnajích, pořádání turnajů vlastních i pro týmy z Jablonecka a Liberce, pohybové hry, posilování, hry s míčem a jiné. Kroužek je určený spíše pro tělesně hendikepované včetně vozíčkářů.

Druhým kroužkem je akčně kreativní kroužek (Áčko). Opět se jedná o kroužek pro členy s tělesným hendikepem. Kroužek byl původně všestranně zaměřený, jednou na tvoření výtvarné, jindy na pohybové a taneční aktivity. Na přání účastníků nyní probíhá spíše jako taneční a pohybový kroužek. Ve školním roce 2018/2019 secvičili účastníci taneční vystoupení s barevnými šátky, kde vystupovali celkem 4 členové kroužku a jejich 2 asistenti. Se sestavou se představili v divadle v Železném Brodě na Orient show a na akci Tvoříme duši ve Spolkovém domě v Jablonci nad Nisou.

Třetí kroužek se nazývá tanečně dramatický. Objevují se na něm prvky muzikoterapie, ale i pohybové a taneční hry, rytmika, písničky, hry s padákem, bubnování a karaoke.

Posledním kroužkem z nabídky je hudebně pohybový kroužek, na kterém se jedinci mají možnost účastnit sportovních a pohybových her pro radost a kondici. Hrají míčové hry, posilují, cvičí na velkých gymnastických míčích, cvičí s overballem, tancují, hrají přehazovanou a florbal.

6.1.1 Kroužkové akce

V průběhu roku se vedoucí s účastníky kroužků zúčastňují několika akcí. Dvakrát ročně se koná Turnaj v integrované boccie v Nové Pace, který pořádá Asociace integrovaných sportů. Hendikepovaní z Vikýře se turnaje zúčastňují již asi 5. rok a hrají 2. ligu. Dále se pravidelně účastní Vánočního turnaje v Bowlingu v Liberci, které pořádá Sdružení D.R.A.K. Společně navštěvují divadla v Jablonci nad Nisou, pořádají kroužkové vystoupení na závěr školního roku pro rodiče a účastní se výtvarné soutěže škol z Jablonce nad Nisou (následně je v Eurocentru společná výstava výtvarných prací).

6.2 Tradiční příležitostné akce

Country bál nejen pro hendikepované se koná 2x ročně. Je to sobotní odpolední akce, kde hraje živá kapela. Hendikepovaní tancují i se svými rodiči a mají možnost naučit se jednoduché country tance, které vyučuje jedna z vedoucích.

Taneční nejen pro mládež se zdravotním hendikepem se organizuje jednou za dva roky. Taneční má 10 lekcí jednodušších tanců, jako je waltz, valčík, mazurka, polka, blues. Mimo tancování se účastníci učí správnému společenskému chování. Lektor tanečních studoval na taneční konzervatoři a pomáhají mu taneční asistenti a další pomocníci. Na závěr tanečních je slavnostní zakončení. Vikýř zorganizoval už 3 ročníky tanečních.

Florbalová sobota probíhá v Sokolovně Jablonec nad Nisou. Jedná se o sobotní dopoledne pro zájemce s hendikepem i jejich rodiče a přátele. Po celou dobu akce je k dispozici trenér a rozhodčí z kroužku florbalu.

Velikonoční a Vánoční turnaj v integrované boccie se koná 2x do roka. Je to sportovní odpoledne pro rodinné nebo přátelské týmy tvořeny třemi členy. Hraje se boccia a celý turnaj se zakončí taneční zábavou a rozdáním odměn. Akce probíhá většinou v sále Obecního úřadu v Maršovicích.

Fotokurz probíhal v roce 2018 a lektorem byl vedoucí fotokroužku Vikýře. Závěrem kurzu byla výstava fotografií na akci Vikýře a poté společná výstava fotografií s dvěma fotokluby ve foyer Eurocentra a společná vernisáž.

Příležitostné akce k různým událostem během roku a akce projektové z různých projektů z rozpočtu Libereckého kraje. Například minulý rok proběhl Happy run – společný štafetový běh týmů rodin a přátel dětí se zdravotním postižením. Běh proběhl na Bramberku. Dále se děti mají možnost zúčastnit akcí pro zdravý životní styl (kurzů zdravého vaření a přednášek).

Několik zájemců se také zúčastnilo rodinného minimaratonu v Praze (jednalo se o společný běh na vzdálenost 3 kilometry ve Stromovce), nebo společného bubnování pod vedením lektorky Marty Plíškové.

6.3 Prázdninové akce

Příměstské tábory pro hendikepované se pořádají 2x za rok (jednou v červenci, jednou v srpnu). Program na příměstském táboře je každý den od 8:00 hodin do 15:00 hodin, je určen pro děti od 7 let a probíhá ve Vikýři. Náplní programu bývají canisterapie, muzikoterapie, tvořivé dílny, výlety, hry, sportování, pobyt venku, kontakt se zvířaty z chovatelské stanice. Na srpnovém táboře probíhají Táborové hry Kabrňák a Kabrňáčka v atletickém areálu Střelnice. Jedná se o různé závodní disciplíny, které jsou zakončené štafetou týmů dětí a dospělých s hendikepem, vedoucích a dobrovolníků.

Táborů se účastní postižení jedinci, kteří dochází do kroužků v průběhu roku, ale i ti, kteří kroužky nenavštěvují. Na táborových akcích je potřeba využívat více dobrovolníků, kteří pomáhají vedoucím s hendikepovanými i se samotnými činnostmi. Vzhledem k tomu, že vedoucí kroužků některé nově příchozí členy znát nemusí, je potřeba věnovat jim, jak jsem sama viděla na letním příměstském táboře v srpnu 2019, vyšší pozornost a být nepřetržitě pozorní (stávající členi vedoucí znají a vědí, co od nich očekávat). Měla jsem možnost se zapojit jako dobrovolnice dva dny ze tří do srpnových táborových aktivit.

První den, kdy jsem navštívila příměstský tábor, byl zaměřen na různé hry dle výběru jedinců a část dne byl věnován bubnování na africké bubny pod vedením lektorky. Aktivity byly dobrovolné a volitelné (hraní her, puzzle, kreslení, bubnování). Členové kroužku hudebně-pohybového a áčka ukázali ostatním účastníkům tábora choreografii, kterou společně ve školním roce secvičili a jako poděkování jim byla předvedena choreografie mladších tanečnic z kroužku Vikýře, které v tu dobu měly ve Vikýři svůj vlastní prázdninový program.

Druhý den, do kterého jsem měla možnost se zapojit, se konal tábor na Střelnici v Jablonci nad Nisou. První část dne byla zaměřena na venkovní aktivity. Účastníci tábora měli možnost vyzkoušet si závod v krátkém běhu, handbike, střelbu z luku na body, srážení kuželek míčem na body, skok do písku, a nakonec štafetový běh. Po dopoledním programu byl v plánu oběd v budově Střelnice, který tam byl účastníkům přivezen. Po obědě následovaly aktivity uvnitř v hale. Házel se kuželkou do dálky a hrály se míčové hry. K ukončení programu dostal každý jedinec diplom a cenu za sportování a účast na celém táboře.

7 Cíle kroužků ve školním roce 2018/2019

Cílem *hudebně pohybového kroužku* pro hendikepované byla pohybová aktivita účastníků s různými druhy hendikepu, prožitek a radost z pohybu. Kroužek byl zaměřen na:

- Rytmiku.
- Sportovní hry.
- Pohybové, míčové a taneční hry, florbal.
- Sounáležitost pohybu a hudby (pomůcky šátky, vějíře, míče).
- Hudební dílny (různé Orffovy hudební nástroje, drumbeny).
- Návuk jednoduchých choreografií (country, folklór, prvky gymnastiky).

ÁČKO (akčně kreativní kroužek) pro hendikepované měl za cíl všestranně rozvíjet osobnost jedince. Náplní schůzek byly pohybové a taneční dílny a vycházky do přírody. Ve školním roce 2018/2019 byl kroužek určen především vozíčkářům. Náplní kroužku byly:

- Pohybové a taneční sestavy včetně návuku jednoduché choreografie.
- Výtvarné dílny (barvy, seznamování s různými materiály a technikami).
- Estetické dílny (výroba módních doplňků, dárečků, dekorací, příprava zdravého občerstvení, sváteční tabule).
- Tvořivé dílny v přírodě (land art).

Hlavním cílem *hudebně dramatického kroužku* bylo zapojení všech účastníků do činností bez rozdílu hendikepu, prožitek, radost ze setkávání, možnosti podílet se na přípravě her, pohádek a potřebných rekvizit. Kroužek byl zaměřen na:

- Zpěv, rytmizaci říkadel a písní.
- Hru na různé Orffovy hudební nástroje.
- Práci s tělem.
- Hudební hádanky.
- Hudební, pohybové hry, tanec.
- Dramatizaci pohádek a písní.

Poslední *pohybový kroužek* byl zaměřený převážně na hru *boccia*, trénink, účast na turnajích a pořádání vlastních turnajů. Součástí schůzek byly i další pohybové aktivity. Kroužek byl vhodný pro vozíčkáře a osoby s těžší pohyblivostí. Cílem kroužku byla pravidelná sportovní činnost účastníků s hendikepem, jejich rozvoj pohybových schopností, zlepšování se ve hře, úspěch v soutěžích, ale hlavně zkvalitnění sociálního života prostřednictvím společného setkávání a sportování.

7.1 Zhodnocení cílů ve školním roce 2018/2019

Hudebně pohybový kroužek pro hendikepované se zaměřil na pohybové aktivity hendikepovaných s různým druhem hendikepu. Náplně schůzek byly vždy uzpůsobeny všem účastníkům podle jejich individuálních možností (hry pohybové, taneční, sportovní, ale i cvičení s overbally a posilování s činkami). Nejvíce všechny naplňoval florbal, míčové hry, také tanec a pohyb s hudbou. Společně s kroužkem Áčko secvičili někteří členové taneční představení. Cíle kroužku byly splněny, účastníci ze schůzek odcházeli uspokojeni a setkávali se ve Vikýři s nadšením.

Akčně kreativní kroužek (Áčko) pro hendikepované měl být všestranně zaměřený, hlavně však na pohyb, výtvarné tvoření a fotografování. Kroužek byl určen především pro vozíčkáře. Vzhledem k zájmu účastníků ale většinou probíhaly schůzky s taneční a hudební náplní. V průběhu schůzek vznikla choreografie, se kterou členové kroužku

vystoupili na benefiční akci Orient show v Městském divadle v Železném Brodě, kde mělo vystoupení veliký úspěch. Členové kroužku pracovali úspěšně.

Hudebně dramatický kroužek byl zaměřen na hudební, pohybovou a dramatickou činnost účastníků, rytmiku, hry, tanec, hudební hádanky a zpěv s kytarou. Vzhledem k velkému zájmu 2 účastníků o hru na bicí, bylo též častou náplní her bubnování. Cíle kroužku byly splněny, účastníci se setkávali rádi a očekávání účastníků i rodičů byla naplněna. Závěrem kroužku byla účast na společném bubnování Děti dětem.

Kroužek *pohybové hry boccia* byl převážně zaměřený na hru boccia a integrovaná boccia, trénink, účast na turnajích. Součástí schůzek byly také další pohybové aktivity. Kroužek pracoval úspěšně, spolupodílel se na organizaci 2 turnajů pořádaných Střediskem volného času Vikýř, členové se též zúčastnili 2 turnajů v integrované boccie v Nové Pace. Účastníci kroužku byli na turnajích úspěšní a získali dvakrát 1. místo v turnajích Vikýře, 5. a 3. místo v Nové Pace. Člen kroužku Vojtěch reprezentoval Vikýř na Evropských hrách hendikepované mládeže Emil Open v Brně, kde získal ve své kategorii BC1 1. místo a zlatou medaili. Za své úspěchy ve sportu byl navržen na ocenění Ceny pro nadané, pořádané Statutárním městem Jablonec nad Nisou.

8 Vedení kroužků pro hendikepované ve Vikýři

Vedoucí kroužku pro hendikepované, paní Ilona Literová, začala pracovat ve Vikýři v roce 2007 v rámci Projektu Orsej, což byl projekt zaměřený na ekologickou výchovu, který se konal v roce 2006-2008. V té době nastoupila do Vikýře jako do jedné z poboček ekoporadny Orsej v Libereckém kraji na pozici asistentky na poloviční úvazek, protože je matkou syna se zdravotním postižením. Tuto pozici získala pouze na rok jako náhradu za mateřskou dovolenou. Po tomto prvotním krátkém působení ve Vikýři přestala pracovat a starala se doma o osobu blízkou. Krátce poté ji oslovilo vedení z Vikýře s tím, že se uvolnilo místo a byla jí opět nabídnuta práce na poloviční úvazek. Nastoupila na oddělení soutěží a organizovala okresní kola školních předmětových olympiád pro žáky jabloneckých škol. V průběhu školního roku organizovala olympiády a v létě pomáhala s příměstským táborem. Díky tomu, že se jí práce s dětmi líbila a byla pro ni inspirující a osobně naplňující, nastoupila na dvouletý kurz pro vychovatele a pedagogy volného času na Technické univerzitě v Liberci, aby si doplnila vzdělání zaměřené na práci s dětmi, protože její dosavadní vzdělání bylo středoškolské s maturitou v oblasti ekonomiky, což nebyla dostačující kvalifikace pro práci, které se chtěla věnovat.

Nyní vede kroužky a akce pro hendikepované paní Literová s kolegyní, která se věnuje pedagogice volného času už 30 let (vede několik kroužků pro děti – taneční i chovatelské).

Náplní práce vedoucích je zajištění pravidelných aktivit pro účastníky (kroužky včetně administrativní části, organizace příležitostných akcí, příměstských táborů), spolupráce na akcích celého Vikýře, výpomoc na akcích dalších pracovníků, zajištění finančních prostředků na aktivity svého oddělení (žádosti o dotace Libereckého kraje a z jiných zdrojů), fotodokumentace z akcí, komunikace a spolupráce s rodiči účastníků, administrativa s vedením oddělení spojená. Mimo toho všeho i prezentace svého oddělení.

Vedoucí kroužků svou práci vykonávají často i v domácím prostředí, ať už se jedná o psychické rozpoložení, materiály, které je potřeba vytvořit,

nebo dokumenty, které vedoucí vyplňuje. Do aktivit mají snahu začleňovat i svou rodinu (děti, manžela), která dobrovolně pomáhá na akcích.

8.1 Motivace vedoucí pro práci s hendikepovanými

Paní Literová je sama matkou hendikepovaného dítěte a vytvořila si v okruhu lidí s hendikepem v rodině hodně přátel. Zná jejich potřeby a práce s postiženými lidmi ji naplňuje. Chápe, jak je důležité, aby rodiče i děti měli podporu, vlný přístup a možnosti stejného využití jako děti zdravé. Je pro ni důležité poskytnout jim o něco šťastnější život. Díky paní ředitelce měla možnost zkusit zorganizovat příměstský tábor, pomohla dětem trávit prázdniny jinak, než je pro ně běžné a rodičům poskytnout volno v době, kdy jsou školy zavřené. V této práci pokračuje dál, i když se z počátku vyskytlo několik potíží a překážek. Vystala například nutnost zřízení bezbariérového přístupu do budovy, případně naplánování programu pro různé druhy hendikepů. O kroužky však byl vždy velký zájem, a právě to jí motivovalo k překonávání překážek na cestě k vybudování funkčního centra volného času, které by bylo schopné integrovat zájemce s téměř jakýmkoliv druhem hendikepu.

V práci ji motivuje pozitivní odezva ze strany dětí, s nimiž pracuje, jejich zájem, radost a smích, stejně jako jejich pokroky v oblasti rozvoje různých kompetencí. Její práce jí umožňuje na děti cíleně výchovně působit a rozvíjet jejich vlohy a potenciál. Osobnostní růst nejen u dětí, ale i u sebe sama, považuje za důležitou životní hodnotu. Ráda prezentuje a propaguje výsledky činnosti Vikýře, protože považuje za důležité, aby byla veřejnost obeznámená s možnostmi rozvoje dětí s hendikepem. To podle ní může mnohé lidi z řad laické veřejnosti inspirovat. Naplňuje jí ukazovat dětem, rodičům i veřejnosti, že lze dělat mnoho aktivit s postiženými lidmi. Podle jejích slov se často rodiče některých aktivit bojí, ale ve Vikýři jim dokazují, že to funguje a zaručí jim bezpečí. Podle ní nemá ani ona ani kolegové ve Vikýři strach z reakce společnosti, jako to mívají někteří rodiče hendikepovaných dětí. Svou činností jednoznačně významně přispívá ke snižování předsudků vůči hendikepovaným, zvyšování zájmu veřejnosti v Jablonci nad Nisou o jejich příběhy a toleranci vůči nim. Naplňuje jí být učitelkou, průvodkyní, kamarádkou, pomocnicí, rádkyní a někdy i člověkem, kterému se hendikepovaný člověk i jeho rodič může svěřit s trápením. Je dětem i rodičům oporou.

Naplňuje ji úspěch hendikepovaných. Jak sama tvrdí, nic dělat *nemusí*, ale *může* rozvíjet děti a působit na ně. Pozoruje, jak se z dívek stávají slečny a z kluků muži. Sleduje, jak se z rodičů ustrašených postupně stávají rodiče uvolněnější, otevřenější a šťastní. Dívá se na děti, jak vyrůstají, socializují se, osamostatňují a mění k lepšímu. Velmi ji těší, že má na tom všem podle jejích slov alespoň malou zásluhu. Já sama jsem však po pozorování aktivit ve Vikýři přesvědčena, že je zásluha všech vedoucích i dobrovolníků ve Vikýři na zkvalitnění života postižených opravdu veliká.

8.2 Náročnost práce očima vedoucí

Práce s hendikepovanými je náročná jak fyzicky, tak psychicky. Fyzická náročnost spočívá v nepřetržitém dohledu a péči o některé jedince. Několik postižených na invalidním vozíku má vyšší váhu a potřebují pomáhat s hygienou a s vozíkem. Psychicky je práce náročná, protože je potřeba na některé děti nepřetržitě dohlížet. S některými jedinci je práce téměř vyčerpávající. Nové děti s velkým postižením a s komunikačními problémy je třeba nejdříve dobře poznat a když nekomunikují vůbec, musí vedoucí najít možnosti dorozumění (znakovou řeč, jednoduché pokyny). Někteří jsou občas nebezpeční ostatním i sobě, proto je třeba najít způsob, jak s nimi co nejlépe pracovat a zajistit bezpečí všech. Když se na příměstském táboře zvýší počet dětí, je nutné rozdělit je do skupin mezi více pracovníků a často se v takovém případě musí sepsat žádosti o granty. Psychickou i fyzickou náročnost vyžadují přípravy a zajištění programu pro všechny účastníky s různými druhy a stupni hendikepu a rozdílných věkových kategorií (od 7 do 35 let). V obtížnějších chvílích vedoucí někdy mohou mít vedoucí pocity skepse a bezmoci, protože práce se skupinou postižených je velmi náročná. Na druhou stranu vedoucím tato práce poskytuje na oplátku tolik radosti a zadostiučinění, že za tu námahu stojí. U nikoho nedošlo k rozvinutí tzv. syndromu vyhoření, jelikož jsou nároky práce vedoucích kompenzovány mnoha pozitivními zkušenostmi.

8.3 Vize vedoucí ohledně dalšího směřování Vikýře v oblasti volnočasových aktivit pro hendikepované děti, seberozvoj

Po rozhovoru s vedoucí jsem zjistila, že svou nynější práci považuje za nesmírně zajímavou, umožňující jí neustálé sebezdokonalování a růst. Práce jde dle ní přínosná pro účastníky, rodiče i jí samotnou. I přes to, že se vedoucí hodnotí kladně, našla sama na sobě i své práci několik věcí, které by ráda změnila. Ráda by se zdokonalila školením v oblasti hudby, hudebních nástrojů a tanci s vozíčkáři. Navštěvuje kurz znakové řeči a je to pro ni velmi přínosné. Její vizí pro další zlepšování nabídky Vikýře v oblasti volnočasových aktivit pro hendikepované je zajištění svozu nebo doprovodu dětí na zájmové kroužky a akce, když to rodiče nezvládají. Další vizí do budoucna je zřízení relaxační místnosti ve Vikýři, ve které by se využívalo technické vybavení k multismyslové stimulaci.

9 Dobrovolníci ve Vikýři

Ve Středisku volného času v Jablonci nad Nisou pomáhá celý rok s chodem kroužků dobrovolnice Zuzana Šikolová. Na akce o jarních či letních prázdninách dochází několik dalších dobrovolníků/asistentů, kteří pomáhají hendikepovaným s jejich hygienou, hrají s nimi hry a dohlíží na ně, když je potřeba. Za jejich pomoc jim je přeposlána finanční odměna, kterou však Zuzka v době školního roku ve prospěch Vikýře odmítá.

Zuzka do Vikýře dochází téměř tři roky. O aktivitách pro hendikepované byla informována od svého kamaráda, který s vedoucí akcí pro hendikepované dlouho spolupracuje, a který ji nabídl navštívit letní příměstský tábor pro hendikepované. Jelikož neměla s prací s hendikepovanými zkušenosti, rozhodla se nejdříve jít před létem na kroužek, na kterém pozorovala práci vychovatelů i postižených osob, a protože jí děti i vedoucí kroužku zaujali, začala do Vikýře docházet pravidelně. Letní tábor pro ni měl být přívýdělkem, který se změnil v příjemně strávené chvíle. Ve prospěch kroužku se rozhodla svého výděлку vzdát a od té doby je její působení ve Vikýři zcela dobrovolně bez finanční odměny. Momentálně Zuzka dochází do Vikýře minimálně jednou týdně a účastní se všech příměstských táborů pro hendikepované.

Největší Zuzky motivací pro vykonávání dobrovolné činnosti u hendikepovaných je jejich upřímná radost a nadšení pro jakoukoliv aktivitu, kterou jim společně s vedoucími kroužku připravuje. Jejich sociální život většinou není tak obsáhlý, jako u ostatních dětí, a tudíž je pro ně každý kroužek nepostradatelnou příležitostí, kde se mohou setkat a sdílet své emoce s dětmi a dospělými, kteří je chápou a naslouchají jim. To že může alespoň trochu pomoci a zároveň tím podpořit radost jiného člověka, který do Vikýře dochází, je pro ni největší odměnou.

Podle Zuzky je pro ni tato dobrovolná činnost v určitých chvílích psychicky náročná, ale někdy ji naopak posiluje. Práce s hendikepovanými jí dovoluje zapomínat na její vlastní problémy, ale pokud sama není psychicky dostatečně silná, práce je pro ni obtížnější. Velkou oporou je pro ni skupina (hendikepovaných, vedoucích i dobrovolníků), která na kroužky nebo akce dochází. Sama na sobě nepocítuje žádné

vyhoření, protože dle jejích slov do Vikýře dochází sice pravidelně, ale i přesto málo a dobrovolně. Po psychické i fyzické stránce Zuzce velmi pomáhají vedoucí, se kterými je skvělá spolupráce. Obdivuje je, protože se dětem věnují často a pro jednu z nich je starost o hendikepovaného součástí rodinného života. Zuzka z vedoucích kroužků pro hendikepované občas sice vyčerpání pociťuje, nicméně tvrdí, že dokážou v těchto chvílích pracovat sami na sobě a uvědomit si, jaké poslání svou prací vykonávají.

Když začala Zuzka dobrovolně docházet do Vikýře, vyskytlo se několik situací, se kterými si nevěděla rady. I po třech letech jí občas dělá problém pochopit komunikaci a pohled na svět očima hendikepovaného. Psychicky náročné je pro ni porozumět dítěti, které jí chce něco sdělit, ale hendikep mu to neumožňuje. Jak ona sama tvrdí, musí si člověk na podobné situace zvyknout, protože se stávají často, i přes to je pro ni těžké nereagovat na jejich sdělení tak, jak by chtěla.

I přes všechnu psychickou i fyzickou náročnost Zuzku práce naplňuje, protože se podle ní liší od stereotypu a řídí se jinými pravidly než práce s dětmi zdravými. Má ráda práci s lidmi, kteří dokážou sdílet její nadšení. Své budoucnosti ve Vikýři dává zatím volný průběh a je vděčná za příležitost působit v organizaci jako dobrovolník.

10 Komunikace vychovatelů s rodiči

Komunikace vedoucích s rodinou probíhá téměř nepřetržitě. Začíná přihlášením hendikepovaného do Vikýře a pokračuje při předávání zdravotně postiženého na akci, vyzvedáváním z kroužku i jiných aktivit. Mezi vedoucími a rodičem je bližší vztah, protože mezi sebou naváží spojení vzájemných rádců a přátel. Rodiče v personálu Vikýře cítí bezpečí a pomoc. Dětem se aktivity přizpůsobují, aby pro ně měly co nejlepší užitek. Někteří rodiče dětí z kroužků po odevzdání dítěte na kroužek neodcházejí domů, ale zůstávají a scházejí se ve Vikýři jako v klubu rodičů. Navzájem si radí a sdílejí své zkušenosti. Vítají, když slyší, jak si jejich děti v blízké místnosti hrají, zpívají a jsou šťastné.

Aktivity mají pro děti velký přínos, protože se sdružují, rozvíjí, umožňují jim získávat nové zážitky, dovednosti, ale také sdílí život s ostatními. Umožňují dětem pocítit, že někam patří, a že se mají dobře. Na schůzky i jiné akce se těší. Mají možnost se i aktivně podílet na přípravě i náplni kroužku (například rozcvičky, příprav a úklidu jednodušších pomůcek). Na táborech se zapojují zkušenější účastníci táborů či kroužků do příprav aktivit a pomáhají novým členům (mají tak pocit důležitosti a potřeby ve skupině).

U vybraného člena kroužků jsem zjistila, že se po několika letech účasti na kroužcích a táborech snaží působit jako pomocník a velký zkušený kamarád. Je velmi aktivní, komunikativní, stmeluje kolektiv a je veselou duší aktivit. Má pocit velké důležitosti (například chce vést rozcvičku na pohybovém kroužku, pomáhá s přípravou a úklidem pomůcek). V domácím prostředí se u něj tyto vlastnosti neprojevují v takové míře.

ZÁVĚR

Cílem práce bylo zjistit, jaké možnosti volnočasových aktivit mají děti se speciálními potřebami ve vybraném volnočasovém zařízení. Cílovou skupinou, kterou jsem si vybrala, byly děti ve Středisku volného času Vikýř v Jablonci nad Nisou. Aby byl tento cíl naplněn, rozhodla jsem se využít metodu rozhovoru, pozorování a analýzu dokumentů.

Práce shrnula aktivity, které jsou nabízeny ve Středisku volného času Vikýř. Popsala jejich organizaci, efektivitu, zájem o ně, kapacity volnočasových pedagogů pro tvorbu kvalitních programů, propagaci programů a vyhodnocování z hlediska přínosu pro rozvoj osobnosti dětí. Tyto informace mohou nyní posloužit jako zpětná vazba pro Vikýř a tvorbu programů pro hendikepované.

Teoretická část popisuje vývoj postavení hendikepovaných ve společnosti, který nebyl z počátku ideální, ale postupem času se změnil a díky tomu mohou být hendikepovaní začleňováni do společnosti. Dále jsem popsala volný čas hendikepovaných a jeho význam a zaměřila jsem se na domy dětí a mládeže kvůli tomu, že jsem si jednu takovou organizaci vybrala pro plnění praktické části. Zaměřila jsem se také na osoby s postižením, ideální výchovné a vzdělávací potřeby ve vztahu k hendikepovaným, jejich rodinu a ideální přístup k jejich osobnosti.

Do praktické části jsem zařadila stručný popis hendikepů, se kterými se vedoucí a dobrovolníci zájmových kroužků pro hendikepované aktuálně potýkají a vnitřní organizační řád Vikýře, který je součástí dokumentace. Pomocí rozhovoru s hlavní vedoucí kroužků pro děti se speciálními potřebami, se kterou jsem po dobu psaní své bakalářské práce spolupracovala, jsem se dozvěděla a následně popsala, jak a proč volnočasové aktivity ve Vikýři vznikly. Nabídku zájmových činností jsem dohledala na webových stránkách Vikýře a následně o ní hovořila s vedoucí, která mi všechny zájmové kroužky, tradiční příležitostné akce a prázdninové akce popsala. Sama jsem potom měla možnost zapojit se do aktivit s hendikepovanými jako dobrovolnice na letním příměstském táboře, na kterém jsem práci vedoucích, dobrovolníků i samotných hendikepovaných jedinců pozorovala. Měla jsem možnost

nahlédnout do dokumentů, ve kterých jsem vyhledala a následně popsala cíle kroužků pro hendikepované za školní rok 2018/2019. Zhlédla jsem i cíle pro školní rok 2019/2020, které jsem do své bakalářské práce nezařadila. Rozhovorem s paní vedoucí jsem se dozvěděla, co ji motivuje v práci s hendikepovanými, jak je podle ní práce náročná a porosila jsem jí o vlastní sebereflexi. Rovněž jsem se seznámila s několika dobrovolníky a s jednou dobrovolnicí jsem měla možnost si povídat o jejich přínosech pro Vikýř. Krátkým rozhovorem s rodičem jednoho hendikepovaného jsem se dozvěděla, jaký přínos mají aktivity pro postiženého jedince i pro celou rodinu.

Zjistila jsem, že je obor speciální pedagogiky stále ve vývoji a že mají volnočasové aktivity velký význam nejenom pro hendikepované jedince, ale i pro jejich rodinu. Hendikepovaní ve Vikýři mají možnost navštěvovat čtyři zájmové kroužky pravidelně po celý školní rok. Některé činnosti v souvislosti s kroužkem probíhají příležitostně, jako například vystoupení a turnaje. Příjemně mě překvapil úspěch hendikepovaného na Evropských hrách mládeže v Brně, o kterém jsem se v průběhu rozhovoru dozvěděla. Dále mají možnost zúčastnit se příměstských táborů pro hendikepované, které probíhají každý rok týden v červenci a tři dny v srpnu.

Rozhovor s rodičem hendikepovaného mi pomohl pochopit přínos aktivit a jejich důležitost pro blízké okolí postiženého. Vikýř umožnil dětem i dospělým se speciálními potřebami přiblížit se možnostem, které mají lidé bez hendikepu. Postižení jedinci si našli okruh blízkých přátel a rodiče pochopili, že nejsou sami. Po nahlídnutí do Vikýře jsem já sama začala chápat, že se nejedná jen o skupinu při zájmových činnostech, ale o druhou rodinu.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Literatura

BENDOVIÁ, P., Augustin – středisko pro studenty se specifickými potřebami, 2015. *Základy speciální pedagogiky nejen pro speciální pedagogy*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-422-9.

HÁJEK, B., 2004. *Děti, vedoucí, volný čas*. Praha: Institut dětí a mládeže MŠMT. ISBN 80-86784-06-1.

HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J., 2008. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-473-1.

JESENSKÝ, J., 1995. *Uvedení do rehabilitace zdravotně postižených*. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 80-7066-941-1.

JISKRA, J., 2011. *Poruchy štítné žlázy: praktický přehled nejen pro laickou veřejnost*. Praha: Mladá fronta. ISBN 978-80-204-2456-3.

LECHTA, V., 2010. *Základy inkluzivní pedagogiky: dítě s postižením, narušením a ohrožením ve škole*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-679-7.

LUDÍKOVÁ, L., RENOTIÉROVÁ, M., 2006. *Speciální pedagogika*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 80-244-1475-9.

MATOUŠEK, O., kolektiv, 2005. *Sociální práce v praxi*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7367-002-X.

PIPEKOVÁ, J., 2006. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2. rozš. a aktual. vyd. Brno: Paido. ISBN 80-7315-120-0.

SELIKOWITZ, M., 2005. *Downův syndrom*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-973-9.

SLOWÍK, J., 2007. *Speciální pedagogika*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1733-3.

SOBOTKOVÁ, I., 2007. *Psychologie rodiny*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-250-8.

ŠVINGALOVÁ, D., 2003. *Úvod do psychopedie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 80-7083-696-2.

TITZL, B., 1998. *Postižený člověk ve společnosti: hledání počátků*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta. ISBN 80-86039-30-7.

VÁVROVÁ, H., 2012. *Poruchy štítné žlázy u dětí: od kolébky až po dospělost*. Praha: Mladá fronta a.s. ISBN 978-80-204-2655-0.

Internetové zdroje

OPATŘILOVÁ, D., ZÁMEČNÍKOVÁ, D., 2014. Využití volného času k rozvoji jedinců s tělesným postižením. In: is.muni.cz [online]. [vid. 9. 8. 2011]. ISSN 1802-128X.

Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/pedf/ps14/hybnost/web/pages/04-03-volny_cas.html#soul

STŘEDISKO VOLNÉHO ČASU VIKÝŘ: *Vikýř* [online]. [vid. 10. 2. 2020]. Dostupné z: <http://www.vikyr.cz/home>

Bakalářské a diplomové práce

BALAŠTÍKOVÁ, L., 2008. *Dětská mozková obrna*. Brno: Bakalářská práce.

Masarykova univerzita. Pedagogická fakulta. Katedra speciální pedagogiky. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/wute7/Bakalarska_prace.pdf

ROLLEROVÁ, J., 2016. *Bariéry bránící využívání pracovní rehabilitace z pohledu pracovníků ÚP*. Brno: Diplomová práce. Masarykova univerzita. Katedra sociální politiky a sociální práce. Dostupné z:

https://is.muni.cz/th/q80rk/Diplomova_prace_final_Rollerova.pdf

Časopisy

KOCUROVÁ, M., 2002. Individualizace jako těžiště vztahu pedagogiky a speciální pedagogiky. *Pedagogická orientace* [online], roč. 12, č. 3, s. 25-39 [vid. 6. 3. 2020]. ISSN 1805-9511. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/pedor/article/view/8307>